

HISTORICKÁ PENOLOGIE

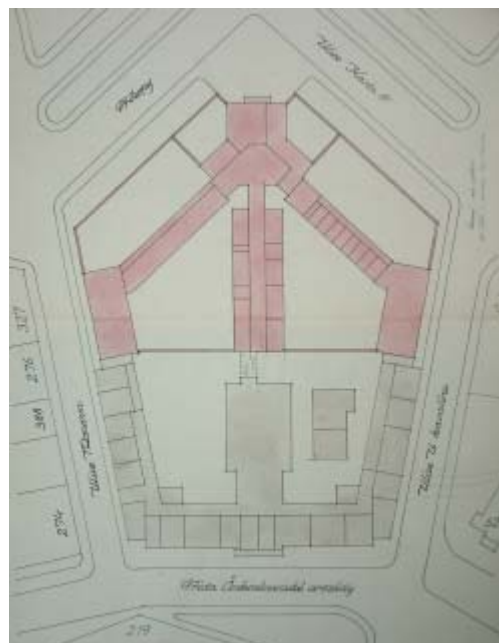
Časopis pro historickou penologii
Vydává Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR

3/2004

Věznice Krajského trestního soudu v Hradci Králové

Po reformě vězeňství v polovině 19. století začaly v krajských a okresních městech vznikat justiční komplexy skládající se ze soudů a vazebních věznic, ve kterých byl vykonáván trest vězení (věznice okresních soudů) nebo trest žaláře do jednoho roku (věznice krajských soudů). Takovým komplexem je i krajský soud s vazební věznicí v Hradci Králové. Přestože současná stavba pochází až z období I. republiky, může posloužit jako ukázka tehdejší vězeňské architektury.

Krajský soud (krajský, sborový) v Hradci Králové zahájil činnost roku 1850. Jeho potřebám nejdříve sloužila upravená budova radnice na Velkém náměstí. Nicméně ve stejném roce město uvolnilo pro zbudování věznice domy č. p. 101 a 102 v Dlouhé ulici. Protože prostory nevyhovovaly, došlo v roce 1857 podle smlouvy o rozšíření věznice¹ ke koupi sousedního domu č. p. 103 za 5 900 zlatých rakouského čísla². Rozpočet na stavbu na pozemcích domů č. p. 101 – 103 byl vypočítán na 16 552 zlatých a 4 krejcarů rakouského čísla. Jelikož se ale ukázalo, že náklady vzrostly na 42 961 zlatých a 43 krejcarů, nechtělo je město převzít. Proto došlo k jednání s erárem³, který nakonec souhlasil, že věznici dokončí. Obec jako příspěvek postoupila pohledávku u města Trutnova ve výši 23 056 zlatých a 40 krejcarů, k tomu dodala ještě dřevo a cihly v hodnotě 4 000 zlatých. Pro srovnání uvádím platy dozorců v druhé polovině 19. století: pomocný dozorce 260 zlatých ročně, definitivní dozorce 300 zlatých ročně a vrchní dozorce 360 zlatých ročně (pánské kalhoty 5 zlatých, 25 kg másla nebo 2 hektolitry vína 50 zlatých).

Půdorys justičního komplexu v Hradci Králové z roku 1952, SÚA Praha.

¹ SOkA Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové 1225 – 1945, inv. č. 1601, kart. 260.

² Rakouská měna platná v letech 1857 – 1892.

³ Státní pokladna.

Podle plánů krajského inženýra Ignáce Glassera postavil v letech 1858 – 1859 Jan Kunz z Hořic dvoupatrovou věznici. V jejím přízemí vpravo byla přijímací kancelář, vlevo pak byt správce věznice, byt dozorce vězňů, umývárna (koupárna), skladiště oděvů a márnice (umrlčí komora). V prvním patře se nacházela ordinace vězeňského lékaře, šest kanceláří, byty pro dva dozorce a sedmáct cel. Ve druhém patře byla kaple sv. Jana Nepomuckého, zasedací sál, místnost pro svědky, dvě separace, vězeňská nemocnice, byt pro dozorce a dvanáct cel. Věznice sloužila svému účelu až do vybudování nového areálu v roce 1935.

Krajské soudní věznici se za její bezmála osmdesátileté existence nevyhnuly ani dramatické události. První z nich byla vražda, kterou spáchal roku 1877 Václav Turek, pohodný z Hořic, jenž poté, co ho porota odsoudila na šest let těžkého žaláře za krádež, objal na chodbě svoji ženu a přitom jí bodl nožem do srdce. Svůj čin obhajoval tím, že nechtěl, aby se na světě trápila sama. Přestože porota původně vynesla rozsudek smrti, odpykal si nakonec trest dvacet let těžkého žaláře.

Druhá vražda se stala o rok později, dne 2. července. 1878 prováděl rada zemského soudu a inspektor věznice Lev Klaudi prohlídku cel. Po vstupu do jedné z nich mu odsouzený Karel Zdobinský vrazil obroušené drždadlo lžice do levé strany prsou. Za tento čin byl 28. července 1878 oběšen na dvoře věznice.

V prosinci 1892 došlo ve věznici ke vzpouře vězňů, vyvolala ji nespokojenost vězňů s kvalitou stravy. Protestovali proti častému vaření jahelné kaše a vnikli přitom do kuchyně, odkud je museli vytlačit vojáci. Potom v celách rozbíjeli okna, dveře a zapalovali slavníky. Zklidnění přinesl teprve zásah silné skupiny četnictva a vojáků.

Za vraždu Marie Suchánkové, švadleny z Lipí, v lese Hora u Nového Města nad Metují byl 20. srpna 1902 na dvoře věznice popraven tulák Jan Jaroš.

Jak již bylo řečeno, v letech 1933 – 1935 byl v Hradci Králové zbudován nový justiční komplex, jehož součástí byla věznice krajského soudu typu A dimenzovaná pro 200 a více odsouzených.

V popisu Velitelství oddílu SVS Hradec Králové z července 1952 je věznice charakterizována takto: „*Železobetonová budova má dvě poschodí, je stavěna do trojúhelníku a je spojena s budovou krajského soudu spojovací chodbou v I. poschodí. Zezadu je chráněna budovou krajského soudu a kolem je obehnaná 6 metrů vysokou ochranou zdí. Přímý přístup k budově je u vchodu do věznice, který je chráněn pancéřovým katrem a strážnou v mezikatři.*

Letecký snímek věznice v Hradci Králové

*Dále jsou zajištěné byty příslušníků alarmními zvonky. Po bezpečnostní strážce je možno říci, že věznice je dobře zajištěna.*⁴ Přestože se popis vztahuje až k padesátým létům dvacátého století, je možné ho použít i pro dobu její výstavby.

V průběhu druhé světové války využívala věznici protektorátní správa. Suterén a přízemí sloužil jako oddělení pro muže, v prvním patře se nacházelo oddělení pro ženy. Ve věznici byli také muži odsouzení k trestům v rozmezí od 6 týdnů do 6 měsíců krajskými soudy Hradec Králové, Jičín, Kutná Hora a Chrudim a ženy odsouzené ke stejným trestům, uloženým všemi soudy v obvodu Vrchního soudu v Praze. Dále ženy, jejichž trest přesahoval 6 měsíců od všech soudů v protektorátu. Samostatnou částí se stalo oddělení určené k zajištění vyšetřovanců gestapa.

Vězni pracovali jednak v dílnách, zajišťujících chod věznice (sáčkárna, obuvnická dílna, krejčovská dílna, truhlářská dílna, domácí práce, úklid krajského soudu) a byli zařazováni i k venkovním pracím. Při těchto došlo v roce 1944 k neštěstí, dva muži zemřeli v pardubické nemocnici na následky zranění utrpených při odstraňování nevybuchlých bomb.

V hradecké věznici si odpykávali tresty také mladiství provinilci, proto zde ve čtyřicátých letech probíhalo jejich vyučování v rozsahu 10 hodin týdně. Tuto zásluhou práci vykonával pan

⁴ SÚA Praha, fond Správa sboru nápravné výchovy, neuspořádáno.

Jaroslav Hlaváček, odborný učitel v Hradci Králové. Výuka „žáků“ rozdělených do tří skupin (mladistvá děvčata, mladiství provinilci, analfabeti) byla zajištěna následujícím způsobem:

Pondělí 14.00 až 16.00 – mravouka a vlastivěda pro mladistvé provinilce.

Středa 14.00 až 16.00 – elementární vyučování pro analfabety.

Čtvrtek 8.00 až 10.00 – mravouka a vlastivěda pro mladistvá děvčata.

Pátek 14.00 až 16.00 – mravouka pro mladistvá děvčata.

Sobota 14.00 až 16.00 – občanská nauka a vlastivěda pro mladistvá děvčata.

Vzdělávání doplňovaly ještě promluvy po nedělních bohoslužbách, zaměřené na otázky věrouky a mravouky v praktickém náboženském životě. Po druhé světové válce pokračovala vězeňská škola pro mladistvé v činnosti s menšími úpravami. Samostatná skupina analfabetů byla zrušena a po únorových událostech roku 1948 zavedl vězeňský učitel pan Jaroslav Hlaváček občanskou a politickou výchovu. V té měli mladiství provinilci získat přehled o politické situaci v nové lidově demokratické republice.⁵

Vězeňská práce byla v letech 1945 – 1948 opět využívána nejen k potřebám věznice. Odsouzení pracovali také na nedělní vykládce zboží na železniční stanici Hradec Králové, účastnili se výkopů kanalizace a odvozu popela. Dohled nad těmito pracovišti měli na starosti příslušníci závodních milicí, ale jak vyplývá z korespondence mezi MNV v Hradci Králové a správou věznice, nebyli nijak důslední. Tyto problémy zhoršila aféra vyvolaná článkem Svobodného slova „Trestanci vyesedávají v hospodě“ z února 1948. Správa věznice nakonec musela k 1. lednu 1949 pracovní oddíl vězňů z města stáhnout.⁶

Krajské velitelství StB zřídilo po druhé světové válce zvláštní oddělení v rozsahu čtyř společných cel a pěti cel samovazby s kapacitou 21 vězňů (max. stav 47 vězňů) v suterénu věznice, ve kterém po dohodě s krajským sekretariátem KSČ vykonávali strážní službu dva příslušníci závodních milicí. Stravu zajišťovala vězeňská kuchyně z vlastních zdrojů. Oddělení bylo v květnu 1949 shledáno jako nedostačující z prostorového hlediska, proto se KV StB snažilo v roce 1950 získat pro svoje potřeby další prostory a uvažovalo se o uvolnění celého podlaží o 44 celách.

Od 1. října 1952 přestala věznice sloužit potřebám krajského soudu a přešla z pravomoci ministerstva spravedlnosti do kompetence ministerstva národní bezpečnosti a od září 1953 ministerstva vnitra. Tím se uzavřela historie věznice krajského soudu a otevřely se nové kapitoly dějin, vedoucí přes mnohá úskalí až k dnešní vazební věznici.

Ondřej Hladík

Použité prameny a literatura:

SÚA Praha, fond Správa sboru nápravné výchovy.

SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové, inv. č. 2277, sign. 403., kart. 548.

Domečka, L., *Stará věznice krajského soudu v Hradci Králové*, in: Královehradecký kraj, 1935/ 76, s. 3.

Hlaváček, I. – Kašpar, J. – Nový, R., *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1997.

Osobnosti české penologie

Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.

Profesor Oto Novotný je nejen uznávaným odborníkem v oblasti trestního práva a kriminologie, ale též prvním českým penologem druhé poloviny 20. století, neboť se v té době zabýval problematikou soudních trestů a trestání se zaměřením na výkon trestu odnětí svobody. Jako první již v 60. letech napsal knihu, ve které podrobil kritické analýze dosavadní trestní právo, justiční a

⁵ Výroční zprávy věznice krajského soudu v Hradci Králové 1944 a 1948, SÚA Praha, fond Správa sboru nápravné výchovy, sv.47

⁶ SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové, inv. č. 2277, sign. 403., kart. 548.

vězeňskou praxi.⁷ Tím do značné míry též reagoval na pojetí účelu výkonu trestu odnětí svobody podle nového zákona v souladu s mezinárodními pravidly pro zacházení s vězni.⁸

Vydaná kniha byla ve své době ojedinělým úspěšným pokusem o publikaci dosud tabuizované tematiky na vysoké odborné úrovni, bez ideologických frází a politické apologetiky. Teprve v 70. letech byla na obdobné téma vydána kniha JUDr. Františka Páníčka, která se rovněž dostala do veřejné distribuce.⁹ Dílčí penologické práce byly v 70. letech publikovány jen v interních odborných časopisech (Bulletin Sboru nápravné výchovy ČSR, Věstník Generálního prokurátora, Právník, Právnícké informace ze zahraničí, Právní obzor, Socialistické soudnictví a Socialistická zákonnost). Po zřízení katedry penologie na Vysoké škole Sboru národní bezpečnosti byly vydávány interní studijní texty. Proto lze konstatovat, že uváděná kniha profesora Novotného se stala nejen první, ale též na dlouhá léta (do roku 1989) jedinou veřejně přístupnou učebnicí v oboru penologie a penitenciární nauky české provenience. Hluboký smysl profesora Novotného pro spravedlivý trest a spravedlivé zacházení s vězni se utvářel již od raného období jeho života.

Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc

Narodil se 31.5.1928 v Dolním Újezdě u Litomyšle v rodině legionáře a později policisty. Vlastenecká výchova se smyslem pro spravedlnost, svobodu a demokracii utvářely jeho životní postoje, které procházely těžkou zkouškou v období nacistické okupace. V roce 1942 byl vyloučen z gymnázia a v letech 1944 – 1945 vězněn v koncentračním táboře. Po osvobození obdržel podle zákona osvědčení o účasti na národním odboji.¹⁰ Začal studovat na Právnícké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kterou absolvoval v roce 1951. V letech 1958 – 1965 zde působil jako odborný asistent a v letech 1965 – 1971 jako docent.

V průběhu 60. let se účastnil kongresů, pořádaných Mezinárodním sdružením pro trestní právo (Association Internationale de Droit Pénal) se sídlem v Paříži. V tehdejší Československé socialistické republice otevřel otázku zrušení trestu smrti a k tomu v pracovním týmu připravil expertizu pro Federální shromáždění.

V rámci kritické analýzy trestního práva, justiční a vězeňské praxe zejména přispěl k převedení vězeňství, z resortu Ministerstva vnitra do resortu Ministerstva spravedlnosti, k celostátnímu zavedení sociálních kurátorů a vzniku experimentálního střediska ambulantní nápravné péče v Praze.

V roce 1967 byl jmenován ředitelem Výzkumného ústavu kriminologického při Generální prokuratuře v Praze. Z této funkce byl odvolán v roce 1971 za své snahy o prosazení ústavních, trestně právních a vězeňských reforem. V letech 1971 – 1989 byl zařazen jako odborný pracovník na Právnícké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, ale bez možnosti přednášet a publikovat. V roce 1990 se stal předsedou akademického senátu, vedoucím katedry trestního práva a byl jmenován vysokoškolským profesorem.

V nových podmínkách usiloval o vytváření teoretických předpokladů rekonstrukce v oblasti právního státu, trestního práva, alternativ uvěznění a vězeňského práva. Dále vedl tým autorů dokumentu Českého helsinského výboru „Právo občanů na bezpečnost“, obsahujícího kritické hodnocení realizace systému opatření proti kriminalitě. Zabýval se problematikou hospodářské a finanční kriminality a stal se vedoucím autorem několika vysokoškolských učebnic, zejména trestního

⁷ Novotný, O.: O trestu a vězeňství. Praha 1967.

⁸ Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody; Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni. New York 1957.

⁹ Páníček, F.: Výkon trestu odnětí svobody v minulosti a dnes. Bratislava 1970.

¹⁰ Zákon č. 255/1946 Sb., o účasti na národním odboji za osvobození.

práva hmotného a kriminologie. Za mimořádné zásluhy o rozvoj české penologie obdržel v roce 1997 Plaketu Vězeňské služby ČR I. stupně, která je nejvyšším oceněním externích spolupracovníků. V roce 1998 mu byla udělena medaile Univerzity Karlovy v Praze a v roce 1999 mu udělila Jednota českých právníků Randovu medaili.¹¹ V současné době nadále působí v oblasti vědeckovýzkumné a pedagogické činnosti na katedře trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

PhDr. Aleš Kýr

Česká pedagogika Evropě v penitenciární praxi

V souvislosti se vstupem naší republiky do evropské rodiny, je třeba připomenout, že naše výchovně vzdělávací systémy a jejich autoři se nemají za co stydět, a naopak přinášejí Evropě „rodinné stříbro“, kterého může využít i dnešní doba a kterým zdobí svůj vzdělávací model i Vězeňská služba.

V první řadě je to bezpochyby sám autor, jeho dílo a historický odkaz dnešku – filozof a pedagog, a snad nejsvětovější Čech, Jan Ámos Komenský. Konkrétní výsledování a aplikace jeho myšlenek v podmínkách penologie a penitenciatistiky připomíná doktor Kýr, vedoucí Kabinetu dokumentace a historie, ve svém znamenitém pojednání o filozofii penitenciární výchovy uveřejněném v časopise *Historická penologie* č. III/2003 pod názvem *Odkaz Jana Ámose Komenského nejen českému školství*. Vychází z jednoho klíčových Komenského děl, *Všeobecné porady o nápravě věcí lidských*, pak odvozuje metodologické zásady nezbytné k odstraňování kriminality a snižování recidivy pachatelů trestné činnosti. Proto asi čtenáře této práce snad ani nepřekvapí, že Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR má nejužší zahraniční vztahy s Polskem, Slovenskem a Maďarskem (Uhry), Německem, Francií, Anglií a Holandskem. Jen to Švédsko zatím jaksi chybí, můžeme si však za ně dosadit Norsko, s nímž jsou navázány čilé kontakty. Tedy se zeměmi, jimiž se ubírala Komenského životní i profesionální pouť.

Za druhé to může být Karlova univerzita, která se blyští ve střední Evropě jako nejvyšší vzdělanostní drahokam již od roku 1348, dříve než přišly univerzity ve Vídni, Krakově, Heidelbergu apod. a odchovala tudíž během svého působení tisíce vysokoškolsky vzdělaných lidí nejen u nás, ale i v širém okolí. I v zemích, kde Evropská unie hospodáří již delší dobu. Také Institut vzdělávání má s Univerzitou Karlovou studijní i vědecké kontakty (ale i s univerzitami v Brně, Liberci, ve Zlíně, Olomouci a jinde), především s fakultami filozofickými a pedagogickými, konkrétně s katedrami psychologie, pedagogiky, sociální pedagogiky a speciální pedagogiky.

Dalším skvostem české pedagogiky (ale i tehdejších panovníků) bylo zavedení povinné školní docházky již roku 1774 za Marie Terezie (Jan Ignát Felbiger – šestiletá) a pak osmiletá od roku 1869. Jak moderní kroky činilo tehdy „zpátečnické“ Rakousko – Uhersko ve srovnání např. se Spojenými státy (1918), o půl století dříve. Resortní vzdělávání Vězeňské služby má moduly povinné i nepovinné, k těm povinným patří např. základní odborná příprava, služební a profesní příprava a některé vybrané specializační kurzy v souvislosti s kariérním řádem. K nepovinným patří všechny ostatní moduly celoživotního vzdělávání. A v tom tkví také další kus našeho rodinného stříbra, a tou je demokratičnost našeho školství.

Demokratičnost našeho školství vychází opět z Komenského myšlenky vzdělávat „všechny, ve všem, všestranně“. I když naše školství se řadí od dob Marie Terezie k autoritářskému pojetí (a je to dobře, neboť díky tomu patří Češi k těm vzdělanějším národům na světě), proniká jím již po staletí duch demokratického přístupu ke vzdělávání: všech – hochy i dívky, bohaté i chudé, bystré i tupé; ve všem všestranně – ve všech vědách společenských i přírodních, ve vzájemných souvislostech, v praxi, ve všech předmětech.

Rovněž Vězeňská služba ČR se řídí tímto pravidlem, ve vzdělávání mají stejná práva a povinnosti (ve služebním poměru i občanskí zaměstnanci) muži i ženy, mohou si svobodně volit zajímavé kurzy, v určitých případech dostávají i volno ke studiu, při účasti na kurzech mají zajištěnu stravu i ubytování atd. Velkým pokrokem je také demokratický přístup vyučujících k posluchačům, i když je Vězeňská služba vojensky organizovaný sbor. Dodržování demokratického pojetí resortního

¹¹www.dmmcz: Kdo je kdo-osobnosti české současnosti, heslo: Novotný Oto, prof. JUDr., CSc. – profesor trestního práva, kriminolog, advokát,

vzdělávání Vězeňské služby je jedním z odkazů české pedagogiky, který Vězeňská služba stále respektuje. Ve vězeňské službě neexistuje žádná diskriminace vůči věku, pohlaví, barvě pleti, náboženského vyznání či světového názoru. Dokonce ani ta pozitivní ne. Všem je měřeno stejně i po služební stránce i po finanční. Podmínky přijetí do služby musejí splnit rovněž všichni stejně.

K neposledním kouskům rodinného stříbra patří vzpomínka každého 28. března na učitele národů, ctěná již od dob Čádových sjezdů z počátku minulého století, kdy se učitelská obec scházela k řešení soudobých pedagogických problémů. I když je v současnosti tento památný den vyškrtnut z ročních kalendářů, učitelé a vychovatelé na něj nezapomněli a scházejí se, možná v jiné poloze, k uctění dne narození světového pedagoga doposud.

V souvislosti s tím se naše kulturně – historická zařízení mohou pyšnit třemi muzei Komenského, a to v Uherském Brodě a Přerově pod Ministerstvem kultury a v Praze pod Ministerstvem školství, tělovýchovy a mládeže.

Institut vzdělávání Vězeňské služby ctí tradici Komenského jak ve svém vzdělávacím pojetí, tak v jeho dni narození, tak i návštěvou zaměstnanců Institutu ve všech třech muzeích v České republice. Vzhledem k úzkým vztahům s Polskem a Holandskem jsou na řadě Lešno a Elbinki a ve finále i Naarden. Jen s tím rozdílem, že nikde tak zasvěcený výklad o Komenském jako v České republice neuslyšíme.....

Uvedené poklady české pedagogiky by měly přispět k vzájemnému obohacení při vřazování se do evropských struktur alespoň v takové míře, jak dokázaly ovlivnit „obyčejné“ resortní vzdělávání Vězeňské služby ČR.

*PhDr. Miloslav Jůzl,
ředitel Institutu vzdělávání VS ČR.*

Motto:

Konfucius: "Odměnit zlo dobrem, co tohle je za nesmysl?
Čím potom odměnit skutečné dobro? Ne, nikoliv. Dobro si zaslouží dobro a zlo si pouze zaslouží spravedlnost"

Poválečný gestapismus¹

Na konci druhé světové války, zejména v roce 1945, došlo jak v českém pohraničí, tak i v některých dalších místech k excesům, které se svojí brutalitou příliš nelišily od hrůz páchaných za druhé světové války Němci. Toto nezákonné jednání označil ministr spravedlnosti Prokop Drtina za „gestapismus.“ Ministr tehdy sdělil v parlamentu, že svým výnosem si vyžádal od veřejných žalobců zprávu o nezákonném jednání se zadrženými osobami, a že se toto jednání označuje jako gestapismus. V tehdejší poválečném, do značné míry nepolitickém parlamentu, se projednávaly nežádoucí důsledky patologického jednání některých skupin a jednotlivců, které se jako excesy projevovaly na osvobozeném území. Například parlamentní zpravodaj dr. Oldřich John uvádí, že ...“ústavně-právní výbor se snažil, aby možnosti příliš širokého výkladu a aplikace této normy¹² nebyl vzbuzen dojem, že zákonem lze umožnit beztrestnost i oněch jednání, jejichž účelem nebylo přispět k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků a která nesměřovala ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů.“

O průběhu procesů proti pachatelům trestných činů podle zák. č. 115/1946 Sb. informoval také denní tisk. Na základě rozhodnutí vlády z 20. května 1947 bylo mimo jiné řečeno, ...“že vláda nechce a nebude krýt gestapismus, ať je jakéhokoliv druhu a kýmkoli páchán.“

Ministerstvu spravedlnosti bylo do té doby ohlášeno na 104 takovýchto případů. Z tehdy prověřených oznámení byly dva případy znásilnění uvězněných žen, jeden případ omezování osobní svobody. Další případy byly v šetření, nebo nebyly shledány oprávněnými. Gestapismus jako nezákonné jednání měl svůj domnělý „právní rámec, který byl dán ekonomickými, politickými, právními a morálními důsledky 2. světové války a nacistické okupace. Tyto souhrnné okolnosti vedly k důsledkům, mezi něž především patří: Košický vládní program ze dne 5. 4. 1945, prezidentské

¹ Gestapismus – mučení, týrání a zabíjení zajatců, vězňů nebo politických odpůrců

¹² Zák.č. 115/1946 o beztrestnosti jednání, související s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků.

dekrety č. 16 a 17 ze dne 19. 6. 1945 a zákon č 115/1946 Sb. o právnosti jednání, související s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků ze dne 8. 5. 1946, k legalizaci národní msty, která se projevovala v negativním přístupu k retribučním vězňům a německému obyvatelstvu, soustředěvanému ve sběrných táborech za účelem odsunu z ČSR v letech 1945 – 1947.

I proti vůli vlády a parlamentu však na celém území ČSR docházelo k násilí (gestapismu), které mnohdy nebylo i přes právní posouzení a vyšetření nikdy spravedlivě potrestáno.

Zatímco poslanci poválečného demokratického parlamentu usilovali o znovunastolení demokratických poměrů přerušovaných válečnými událostmi, historické události nabíraly směr, diktovaný událostmi odehrávajícími se ve vítězné mocnosti – Sovětském svazu. Věznice se nejprve zaplnily osobami, které mimořádné lidové tribunály odsoudily jako nacistické zločince, zrádce a jejich pomahače. Čtvrtého května 1947 skončila účinnost dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, tzv. retribučního dekretu a dekretu č. 17/ 1945 Sb., o zřízení Národního soudu. Národní socialista, ministr spravedlnosti Prokop Drtina předstoupil koncem května před Národní shromáždění, aby podal zprávu, jak dopadla národní očista. Poválečná společnost je silně politicky polarizovaná. Němci již byli odsunuti, ale „vyrovnaní s minulostí“ je stále hlavním politickým tématem. Obsahem diskusí jsou témata týkající se oddanosti osvoboditelům a zachování věrnosti památce padlým a především diskuse o vlastních zásluhách na porážce nacismu. Ze zprávy Prokopa Drtiny je možné citovat výsledky statistiky retribučního soudnictví: „... Podle vynesených rozsudků bylo 713 osob odsouzeno k trestu smrti, z toho 475 Němců a 234 Čechů. 741 osob bylo odsouzeno k doživotnímu těžkému žaláři, z toho 443 Němců a 293 Čechů. K dočasnému trestu bylo odsouzeno celkem 19 888 osob, jimž byl uložen trest na svobodě v trvání celkem 206 334 let, tedy každému v průměru trest v trvání přes 10 let. Téměř všem, kdo dostali trest na svobodě, bylo uloženo, že celý trest nebo jeho značnou část si odpykají ve zvláštních nucených pracovních oddílech.

Diskuse, která následovala byla konfliktní a probíhala podle politické příslušnosti diskutujících poslanců. Hovořilo se o přílišné měkkosti retribučních soudů, o právním státu, atd. Bylo zřejmé, že ve společenské atmosféře již byly položeny základy budoucího komunistického teroru.

Obě strany si navzájem vytýkali, že protivník nesleduje pravý cíl očisty a spravedlivé potrestání přísluhovačů a pomahačů okupantů, nýbrž využívá této příležitosti k získání výhod stranického rázu a k upevnění mocenských pozic stranických. Přísní horlivci vytýkali umírněným, že chrání kolaboranty, zejména z řad osob, jež byly dříve ve význačném postavení politickém nebo hospodářském, proto, aby jejich stoupence získali pro sebe jako voliče. Přitom zapominají, že nebylo projevem hrdinství a odvahy připnouti si v květnových dnech roku 1945 na kabát hvězdu, která mnohým nesloužila jen jako odznak strany, ale hlavně jako ochranný štít proti stíhající spravedlnosti. Umírnění, a nejsou to jen příslušníci a příbuzní kolaborantů nebo jedinci, kteří během okupace byli v závětrí, ale skuteční bojovníci za svobodu, opravdoví partyzáni a opravdoví národovci, kteří k naší svobodě se dostali přes německé žaláře a koncentrační tábory, tito umírnění vytýkají horlivcům, volajícím po tvrdém potrestání, že jim jde výhradně jen o odstranění osob, zaujímajících vlivné postavení dříve nebo dokonce i nyní, o odstranění osob schopných, ale nepohodlných, o odstranění bez ohledu na povahu a tíži jejich viny, která nemá být zvážena na vahách spravedlnosti, ale na vahách bezohledné politiky, která se spravedlnosti zcela zpronevěřila.¹³

Poslanec Rozehnal prozíravě varoval poslance, že politický proces je do roucha práva a do masky spravedlnosti oděný mocenský akt, a kurážně kritizoval podstatu retribuční: *Hodnotíme-li naše retribuční soudnictví podle historického měřítka, musíme přiznati, že dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, čís. 16 Sb., měl své nedostatky, jež pramenily jednak ze zákonného předpisu samého, jednak ze špatného jeho provádění.*

Za nejzávažnější chybu retribučního dekretu považoval nedostatek určitých speciálních skutkových podstat zločinů, radících se svou povahou mezi zločiny, podléhající retribučnímu soudnictví. Vysvětloval si to okolností, že dekret vznikl v době, kdy ještě nebylo přehledu o typických druzích zločinů, které by měl dekret postihnout. Tento nedostatek, s ohledem na zásadu "nullum crimen sine lege" - žádný trest bez zákona - která je stěžejní zásadou všeho světového práva trestního, je neomluvitelný.

¹³ Z parlamentního zpravodajství Oldřicha Johna

Poté probral jednotlivé sporné případy aplikace "revolučního práva", kdy se výklad dekretu jednotlivými soudy značně lišil; uvedl, jaké to mělo důsledky pro práci státních zástupců, jak se dostávali pod politický tlak. Vyčetl Antonínu Zápotockému, že soudní případy veřejně komentoval, mluvil o tom, kolik zla nadělali kolaboranti, kteří udávali bezúhonné občany, atd. Svoji řeč zakončil slovy:

„Dějinná spravedlnost ... bude zkoumat, zda očistu prováděly skutečně nezávislé soudy, či stranicko-politické komise, které Voltaire označuje za nepřislušné a protiprávné, Walter Scott za zběsilé a nízké a Henri Robert za klamný obraz spravedlnosti. Dějinná spravedlnost se bude ptát, co jsme učinili k nápravě zjištěných vad, omylů a chyb a podle toho bude soudit nejen retribuci, ale i nás.“

Především komunisté podrobili zprávu ostré a nemilosrdné kritice. Nejdále zašel komunist Gregor, který gestapismus bagatelizoval: Nešlo prý o to, aby byli potrestáni viníci, „*nýbrž aby byla záměrně zostuzena revoluce a obrana vymožeností lidově demokratického režimu a v tomto zamlžení tak trochu očištění všichni takzvaně nelidsky pronásledovaní kolaboranti. Chceme při této příležitosti důrazně prohlásit, že se nebojíme ujímat nikoho, kdo se z osobních důvodů a špatného úmyslu dopustil činů proti bezpečí života nebo zdraví kohokoliv. Nestřípíme však, aby pod rouškou jakési absolutní spravedlnosti byli bráni v ochranu zrádci a kolaboranti a naopak pronásledováni skuteční bojovníci za svobodu a špiněna naše revoluce. Nenazýváme-li gestapismem úderý šavlí a pendrekem při lidových demonstracích za bývalé republiky, nenazýváme-li tímto hnusným jménem vjíždění policie koňmo s tasenými šavlemi do bezbranného davu,... nepojmenováváme-li tímto jménem zacházení policie a četnictva s dělnickými předáky... a dokonce nenazýváme-li tímto názvem střelbu policie a četnictva do hladových žen a dětí za minulé republiky - a my, kteří jsme byli tehdy bití, tak nečiníme - nedivte se, že nechceme strpět, aby tímto názvem bylo jmenováno každé jen trochu příkřejší zacházení s kolaboranty. Nehodláme a nečinili jsme tak ani dříve, ujímati se lidí, kteří si takto počínali ze surovosti, z vilnosti, ze ziskuchtivosti nebo podobných jiných nízkých pohnutek. Nemůžeme však trpět, aby v zájmu provinilců, byť i sebevše postavených, byli blátem vláčeni čeští lidé, kteří buď sami trpěli pod nacisty, nebo si získali celou řadu zásluh o naše osvobození. Při těchto útocích naprosto nevedilo jasné znění zákona z 8. května 1946, č. 115 Sb., který v § 1 říká, že jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispět i k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné.“*

Zákon č. 115/1946 dostal politickou interpretaci, ale profesor Právnické fakulty UK Ladislav Hobza se snažil vnést do rozpravy střízlivost:

„Nebude na škodu věci, zejména po nepříznivé kritice pana kolegy Gregora, když si v této souvislosti porovnáme některé konečné cifry z naší retribuice s obdobnými z retribuice zahraniční. Tak například ve Francii, státu mnohem větším než jsme my, bylo podáno celkem 127 233 trestních retribučních oznámení. U nás 132 549, tedy oproti Francii o 5 000 víc. K tomu dlužno ještě poznamenati, že ve Francii trvá retribuční soudnictví již od srpna 1944, tedy o půl roku déle než u nás. Z toho bylo podáno obžalob ve Francii 50 066, u nás 42 908. Zastavených případů ve Francii 48 155, u nás 40 534. Osvobozujících rozsudků ve Francii 7 400, u nás 9 132. Tedy vidíme, že cifry jsou v obou státech přibližně stejné. Jedině v trestu smrti mají ve Francii rekord, ale jen zdánlivý. Trestů smrti tam bylo vysloveno 5 386, avšak vykonáno dosud toliko 637. Naproti tomu u nás bylo vyhlášeno 713 rozsudků smrti a vykonáno z toho 693, tedy všechny kromě 20. V Holandsku bylo dosud v retribučním řízení vyneseno 120 rozsudků smrti; vykonáno jich bylo dosud pouze 12, tedy právě jedna desetina. Při tomto porovnání se zahraniční retribuční jsme tedy zřejmě nedopadli špatně a toto srovnání čísel svědčí o pravém opaku toho, co tvrdil a vytýkal kolega doktor Gregor.“

Ministr Drtina na připomínky odpovídal až na další schůzi několikahodinovým výkladem. Zastával se principů právního státu, odmítal "třídní justici" a obhajoval zprošťování obviněných. Snažil se mírnit vlnu "národní očisty". Jeho snaha však ničemu nepomohla, nezískal tím ani popularitu mas, pomalu již připravovaných na komunistický převrat.

Po převzetí moci v únoru 1948 komunisté vlastně obnovili retribuční soudnictví. Očista společnosti vedla k jejímu hlubokému rozštěpu, kterého se prezident Beneš sice obával, ale proti němuž neudělal zholá nic.

*Pokračování
Eduard Vacek*

Literatura:

Rozumět dějinám, podtitul: Vývoj česko – německých vztahů na našem území v letech 1848 –1948, vyd. MK ČR 2002,

Právní posouzení Benešových dekretů a vstupu ČR do Evropské unie:

http://www.europarl.eu.int/studies/benesdecrees/pdf/opinions_sk.pdf.

Tradiční vězeňská práce - draní peří

Ke společensky významné a svérázné náplni dlouhých zimních večerů našich předků patřilo draní peří, též dračky, oderky nebo obdržky. Drávalo se v zimě, když skončila práce venku, a to převážně v období masopustního, neboť po Vánocích nastalo období klidu a odpočinku pro zemědělce, služebné i většinu řemeslníků. Pro mladší generaci, která snad nemá představu, jak takové draní (odtrhání) peří vypadá, stručné vysvětlení: ze středního, silnějšího, ale i slabšího brka se prsty odtrhne z obou stran přirostlé peří až zůstane holé brko i se špičkou (tzv. pápěrka). To se buď spálilo nebo sloužilo jako vycpávka (např. do sedaček na vozy). Dralo se hlavně v rodinách s děvčaty, pro které se zhotovovaly peřiny, jenž byly důležitou součástí jejich výbavy. Kromě kuchyně se totiž tehdy v místnostech netopilo a bylo proto nemožné spát bez peřin. Draní peří bylo časově náročné, domácí obvykle všechno sami nezvládli, proto se neobešli bez sousedské výpomoci. Dračky - ženy, které derou (mužové se už tradičně draní peří vyhýbali) se sesedly kolem stolu. Nezedrané peří bylo v sudu a hospodyně jej vysypala na stůl.

Vězni zaměstnaní dráním peří ve věznici Plzeň – Bory ve třicátých letech minulého století

Na něm byly ještě mísy, kam se strkalo sedrané peří a pápěrky se házely na klín. Sedrané peří se pak plnilo do sypků. Práce to byla jednotvárná, málo zajímavá, ke které bylo třeba hodně trpělivosti a proto si ji ženy zpříjemňovaly povídáním, barvitým vyprávěním různých životních příběhů, pověstí, pohádek a také písničkami. Pro vesnický lid byla tato společná činnost při tehdejší nedostatku literatury a čtení velkým přínosem pro obohacení jejich duševního obzoru, poučení dospělým, mládeži i dětem a v neposlední řadě též zdrojem zábavy.¹⁴

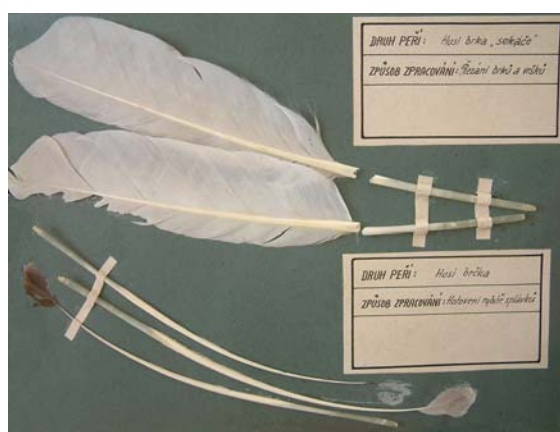
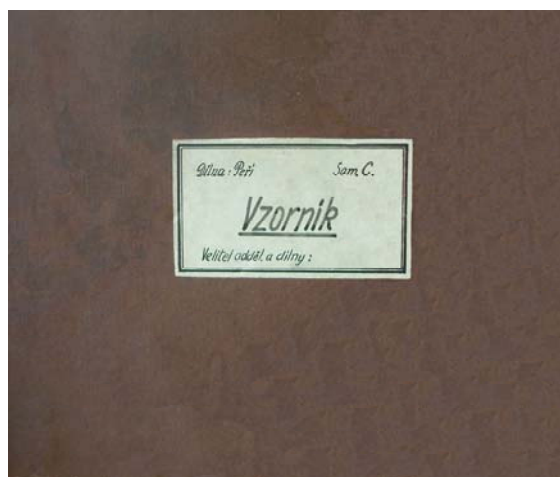
Draní peří však nebylo jen tradiční prací venkovských žen, ale od 19. století též rozšiřovaným druhem vězeňské práce.

Jako mechanická práce, na rozdíl od práce řemeslné umožňovalo téměř celé století zaměstnávat vězně zejména fyzicky slabé, staré, nemocné nebo invalidní. Obdobně jako lepení obálek a obchodních sáčků nevyžadovalo zvláštní výrobní podmínky, bylo jednoduché na zapracování, snadno měřitelné a bezpečné. Ve vězeňských zařízeních drali peří ženy i muži, jak lze doložit z činnosti např. ženské trestnice v Řepích a mužské trestnice v Leopoldově.¹⁵ Mezi historicky významnými materiály, které jsou uloženy ve věznici Plzeň se nachází unikátní vzorník druhů peří a způsobů jeho zpracování. *Husí křídlice bílá a šedá se zpracovávala dráním, husí ozdobné bílé „bludáče“ tříděním suroviny. Rovněž tříděním se zpracovávaly husí brky, tzv. mašlovačky, kohoutí „škub“ nebo „sběr“, krutí „škub“ a kachní brkovina. Třídění se provádělo podle vyobrazených vzorů. Husí brkovina se zpracovávala řezáním štětín, husí brka „sekáče řezáním brků a vršků. Z husích brček se zhotovovaly rybářské splávky nebo kuchyňské mašlovačky. Dokonce se zpracovávaly i vrani letky (křídla) vytrháváním 6ti brků tzv. štíflů. Zpracovávalo se i bažantí peří, jehož druhy se podle vzorníku*

¹⁴ <http://www.ckrumlov.cz/cz1250/aktual/region/t-kr0202.htm>. Draní peří, s. 6-7.

¹⁵ Vězeňství v Československé republice. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 8.; Kukla, K.L.: Pražské bahno, 2. díl. Praha 2001, s. 125; Chreňo, J.: Kapitoly z histórie – O zaměstnávání vězňů v minulosti. Zvesti ZVJS. Bratislava 1996, s. 14.

označovaly názvy: marabu, zlaté, zrcádka zelená, podkůvky, srdíčka, černé, klinové, slepice a křídlové. Kohoutí peří se rozlišovalo na závěsy malé, závěsy velké a kříže. Krůtí peří se rozlišovalo na špičaté křídlové, krky velké, krky malé, brka, zrcádka velká, zrcádka malá, molly, korunky velké a korunky malé. Z peří, označované jako krůtí činčila se vytříďovaly tzv. lopatičky krůtí. Peří označované jako krůtí marabu se rozlišovalo na velké, střední a malé. Brka se obecně rozlišovala na krajáky, sekáče, štětiny hrubé a štětiny jemné. Zpracovatelské firmy vykupovaly vytřídění peří zejména pro výrobu polštářů, peřin a ke zdobení dámských klobouků. V roce 1949 se peří dralo pro různé zákazníky za 130,- Kč za 1 kg.¹⁶

Vzorník pro draní peří z věznice Plzeň - Bory

Po roce 1948 byli dráním peří často zaměstnáváni tzv. protistátní vězni, neboť byli takto při práci izolováni ve skupinách, ale pracovalo se též na samotkách. Jak vyplývá z výroční zprávy Okresní soudní věznice Mladá Boleslav „vyšetřovanci a trestanci, kteří z důvodu bezpečnosti a z důvodů zdravotních nemohli být zařazeni do TPT (trestaneckých pracovních táborů -pozn. aut.) byli převážně zaměstnáni dráním peří.“ Rovněž dle výroční zprávy Krajské soudní věznice v Ostravě „K těmto pracím ve věznici (na cele – pozn. aut.) byli používáni většinou vyšetřovanci na základě povolení příslušného prokurátora, případně předsedy senátu u nepravoplatně odsouzených.“¹⁷ Z dalších okresních soudních věznic drali peří vyšetřovanci např. v Písku, Táboře, Opavě, České Lípě, Karvině a Krnově.¹⁸ V krajských soudních věznicích drali peří vyšetřovanci i trestanci, např. v Mladé

¹⁶ SÚA, f. SSNV, sv. 47/2. Výroční zpráva krajské soudní věznice v Ostravě za r. 1949, s. 9.

¹⁷ SÚA, f. SSNV, sv. 47. Výroční zpráva Okresní soudní věznice Mladá Boleslav za r. 1949, s. 1; sv. 47/2 Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Ostravě za r. 1949, s. 9.

¹⁸ SÚA, f. SSNV, sv. 47. Výroční zpráva Okresní soudní věznice v Písku za r. 1948; Výroční zpráva Okresní soudní věznice v Táboře za r. 1948; Výroční zpráva Okresní soudní věznice v Opavě z r. 1949; Výroční zpráva

Boleslavi, Praze-Pankráci, Liberci, Litoměřicích, Mostě, Novém Jičíně, Olomouci, Ostravě a Jihlavě.¹⁹ V trestních ústavech se dralo peří ve Valdicích, Plzni a Leopoldově.²⁰ Pokud by si někdo představoval tuto činnost jako idylickou práci zimních večerů, velmi by se mýlil. Normy byly vysoké (60 – 73 dkg), prsty bolely a v prachu se špatně dýchalo. Podle svědectví bývalých politických vězňů šlo o záludný způsob jak decimovat vězně na samotkách. Za nesplnění denní výkonové normy hrozilo umístění na trestní oddělení (korekce), kde mimo snížení stravní dávky na polovinu byli vězni vystaveni krutému zacházení ze strany dozorců.

K plnění denní normy 73 dkg sedraného peří uvádí bývalý politický vězeň Vladimír Lukeš: „Nedokázal jsem ji plnit, měl jsem zmrzačené obě ruce, takže jsem každý měsíc za neplnění trávil deset dní v korekci, pod dozorem vrahů jako byl Trepka nebo Vala. Mnoho našich chlapců tam umlátili k smrti. Mě několikrát zbili do bezvědomí, měl jsem otřes mozku, zvracel jsem. Žádné ošetření neexistovalo. A po korekci znovu na peří, s poloviční dávkou jídla. Tak to běželo až do listopadu 1951 ...“²¹ Podle svědectví bývalého politického vězně Luboše Hrušky bylo možno plnit normu jen kolektivně: „Řešili jsme to tak, že jsme všechno dali jednomu, aby měl splněno. Ten dostával normální dávku stravy a mohl si z konta koupit 3 cigarety na den. Ostatní dva měli poloviční dávku jídla za nesplněnou normu, bez cigaret. Dělili jsme se jak o jídlo, tak o kuřivo.“²² Většina vzpomínek bývalých politických vězňů, souvisejících s dráním peří se týká věznic Plzeň a Leopoldov. Např. Václav Teplý vzpomíná: „Od 1. srpna 1959 mne na Borech přidělili k draní peří v sklepní přehražené chodbě, dlouhé 30 až 40 metrů a široké 3 až 4 metry, bez větrání a s jediným oknem stále zavřeným. Stoly uprostřed, po obou stranách lavice a za nimi asi 200 vězňů. Dralo se 6 dní v týdnu denně 10 hodin i více a kdo normu nesplnil, toho zavřeli do betonové cely v boku chodby bez oken a větrání, ale s příšernou zimou. Vězeň v ní živořil, dokud si svou dávku nesesedral. Po půlročním draní zjistili u mne otevřenou tuberkulózu plic, takže jsem dodnes invalidní.“²³ Pozoruhodná je vzpomínka Miloslava Čapka na kolektivní draní peří ve věznici Leopoldov: „Při draní peří se studovali jazyky, hlavně angličtina a francouzština, literatura, filozofie nebo historie. Nejvíce se rozebírala mezinárodní politická situace, na které závisel osud vězňů. Bylo tam mnoho těch, kteří dobře znali život v SSSR.“²⁴

Kolektivní způsob draní peří v podmínkách věznění tak plnil obdobnou funkci v sociální komunikaci jako kdysi venkovské dračky, které tradičně sblížovaly venkovské obyvatelstvo, avšak s tím rozdílem, že ve věznicích byly debaty politických vězňů sledovány Státní bezpečností prostřednictvím agentů z řad vězňů osob a mnohdy nezůstaly bez následků. Draní peří jako druh mechanické vězeňské práce zanikl koncem 60. let za obdobných okolností jako lepení obálek a obchodních sáčků, neboť nový způsob zaměstnávání vězňů na základě vládní bilance pracovních sil z řad vězňů byl orientován na využívání laciné vězeňské práce v důležitých oblastech národního hospodářství. Není bez zajímavosti, že v současné době je draní peří jednou z pracovních aktivit klientů Ústavu sociální péče pro mentálně postižené v Ostravě.²⁵ Proto nelze vyloučit, že se tento druh pracovní činnosti opět nevrátí do našich věznic. Pokud se tak stane, budou výkonové normy a pracovní podmínky rozhodně jiné, než tomu bylo v 50. letech. K tomu slouží poučení z minulosti.

Alena Kafková

Okresní soudní věznice v České Lípě za r. 1948; Výroční zpráva Okresní soudní věznice v Karvině za r. 1949; Výroční zpráva Okresní soudní věznice v Krmově za r. 1949.

¹⁹ SÚA, f. SSNV, sv. 47. Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Mladé Boleslavi za r. 1948; Výroční zpráva věznice Krajského soudu trestního v Praze za r. 1948;

sv. 47/1. Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Liberci za r. 1948; Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Litoměřicích za r. 1948; Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Mostě za r. 1948;; Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Novém Jičíně za r. 1948;

sv. 47/2. Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Olomouci za r. 1948; Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Ostravě za r. 1949; Výroční zpráva Krajské soudní věznice v Jihlavě za r. 1951.

²⁰ SÚA, f. SSNV, sv. 47. Výroční zpráva trestního ústavu Valdice za r. 1948; Němec, J., Kašpar, K.: Z historie útvaru SNV Plzeň. Plzeň 1978, s. 29; Chreňo, J.: Kapitoly z histórie – O zaměstnávání vězňů v minulosti. Zvesti ZVJS. Bratislava 1996, s. 14.

²¹ Lukeš, V.: Žalují Komunistickou stranu Československa ..., in časopis Respekt, Praha 25.4.1990-

²² <http://www.fatym.com/taf/knihy/hzahrada.htm>.

²³ Teplý, V.: Kdo dral peří. In časopis Konfederace politických vězňů „Věrní zůstali“ březen 1994, s. 14.

²⁴ <http://www.coldwar.cz/capek.htm>. Čapek, M.: Protikomunistický odboj, s. 18.

²⁵ <http://noviny.mmo.cz/noviny/2000/n3/n3-zsk.html>. Získali soukromí.

Poznámky speciálního pedagoga

„Odvaha být“ a kriminál - ontické aspekty „odvahy být“. (Ontický ... z řeckého ON, jsoucno, bytí). Odvaha „být“ je sebe-potvrzování člověka v jeho holé existenci.

Úzkost před smrtí stoupá s naší „individuací“ (individualizací).

Čím více ztrácíme pocit „sounáležitost“ rodu, tím více se vymykáme jeho zkušenosti. Ztrácíme něco, co nelze získat ani technikou, ani bohatstvím.

„Antická civilizace“ - se svou touhou dát člověku jistotu bytí - mu vnukla iluzi, „že jsme věční“. Smyslová existence byla zaměněna za bytí - každodenní sebepotvrzování.

Smrti se neučí ve školách a přesto poměňuje každodennost. Přináší paradoxně radost z každého momentu dne, z každého nadechnutí, z každého slova, které pro nás má obsah – pokud se zbavíme nadutosti, pýchy, moci, boje....

Úzkost před osudem a smrtí je nejzákladnější, nejvšeobecnější a nevyhnutelná, nedá se překlenout argumenty, přijmout myslí, a nepůsobí ani v konceptech „nesmrtelnosti duše“ (samo o sobě)...

Odvaha je překonávání této základní úzkosti, jež plyne z blokování (odejmutí) možnosti sebepotvrzování.

Je velmi podobné té, kterou zažíváme když jsme „uzavřeni“ do ticha, zbaveni kontaktu, jsou nám vnuceny situace, které souhrnně zabraňují našemu sebepotvrzování.

Odejmutí práva na sebe-potvrzování, to je podstata „vězení“. Proto může být vnější a vnitřní, instituce nebo způsob života, společenský systém či historická epocha.

Často se k vykreslení souvislosti s lidským omezením užívá slova „svoboda“. Nesvoboda je jen jeden z následků ztráty odvahy „být“. Právě to způsobuje de-humanizaci člověka.

Násilí, které je s tím spojeno jen dotváří kolorit ztráty odvahy být, které je v tomto smyslu stejné povahy jako v instituci (klášteru, ášramu či vězení), ale i v nás samých. Co je závažnější, pokud je lidem cíleně odebírána „odvaha být“ ve společenských systémech. Proto má stejnou váhu z hlediska této odvahy vliv krajského tajemníka KSČ jako peněz, moci či jiných forem bohatství, lhostejnosti.

Odlíšnost mezi formami „ztráty odvahy být“, a to je základ metodiky pomoci, je v tom, jaký smysl má cesta do tohoto mechanismu prostředí. Zda má smysl úniku, volby nebo čistě násilného aktu moci (ať je jakékoliv povahy).

Je-li to volba, pak nemusí dojít k de-humanizaci. Instituce nemá vliv. V tom je síla politických vězňů, kteří v podstatě jen pokračovali ve svém sebepotvrzování za odlišných podmínek. A i když byli zlomeni, ani pak jejich výchozí volba nezanikla.

Nejsme tím, co jsme, ale jak se rozhodujeme.

Odvaha „být“ - u politických vězňů - oproti vězňům „vlastního svědomí“ - není jen morálním aktem, je aktem estetickým, uměleckým, tvořivým a lidsky transformačním, bytostně povznášejícím. Se ztrátou ověřování svého bytí v „kriminálu“ může se odvaha změnit na strach z bytí.

Zrada je pregnantní ztráta možnosti (práva) na sebe-potvrzení v každodennosti, ať se odbývá kdekoli, kdykoli a v jakékoliv formě.

Bez strachu ze smrti by hrozba zákona nebo silnějšího nepřítele zůstala bez účinku.

PhDr. Matouš Řezníček

Kapitoly z občanské mravouky

seriál

Mravní hrdost

Každý člověk musí dbát o svoji čest, je to jeho povinnost. Čestný člověk má právo na to, aby společnost jeho čest uznávala. Pokud jsme si tohoto práva vědomi, nabýváme citu mravní hrdosti.

Mravně hrdý člověk nikdy nevyžaduje úctu a není marnivý. Na veškeré urážky, závist a zlobu reaguje svým nezájmem, klidem a pasivitou. Bezectní lidé mají zájem na tom, aby byli všichni stejně bezectní. Proto je jejich snahou zatemňovat historii, snižovat velké činy a mravní převahu druhých.

Lidé s mravní hrdostí dbají na historickou paměť a prostřednictvím kultury, pietních aktů a pěstováním společnosti udržují mravní kontinuitu.

Pýcha

Mravní hrdost nemá nic společného s pýchou. Lao-tse: *Kdo se vynáší, nestojí vysoko*. Vše, čím se člověk v životě stane, není pouze jeho dílem, ale též dílem jeho rodičů, vychovatelů, společnosti, výsledkem politické situace, atd. Člověk mravně povznesený není pyšný ani na své přednosti duševní, či tělesné. Pyšní lidé často pohrdají jinými lidmi, ačkoli právě oni a jejich skutky jsou opovržením hodní, neboť pyšný a hloupý jsou synonyma. Pyšní lidé vyžadují úctu, ačkoli si ji naprosto nezasluhují. Pyšní lidé nemohou být skromní. Jejich pýcha je mnohomluvná a tato mnohomluvnost je známkou hlouposti. Lao-tse: *Kdo ví, nemluví, kdo mluví, neví*. Zkušenost s pýchou dala vzniknout přísloví: *Pýcha předchází pád*. Každá pýcha končí neslavně, zklamáná pýcha vede k neslavným koncům.

Ješitnost

S pýchou úzce souvisí ješitnost. Není sice tak zlá jako pýcha sama, ale patří také k nectnostem lidí omezených. Kdo přeceňuje sám sebe a je příliš citlivý na své Já, je ješitným. Ješitní lidé těžce nesou, když je v jejich přítomnosti vyjadřováno uznání a chvála někomu jinému. Pokud je si člověk v sobě vědom své mravní hodnoty, nemůže jej urazit jiným vzdávaná (byť i neoprávněná) chvála. Pouze lidé mělkého rozhledu a mělkého vzdělání jsou ješitní. Ješitu může vyléčit pouze vlastní zkušenost, takový člověk musí poznat, že je stejným člověkem jako každý jiný a že také on je podroben stejným slabostem a omezením.

Lhostejnost a mravní tupost

Člověk by se měl snažit, aby se dopracoval takového stupně mravního sebevědomí, který jej povznáší nad všechny urážky nepatrných a zlomyslných lidí. Lidem mravně slabším přináší jejich jednání bolest, zklamání a trpké pocity (tito lidé tak činí ze závisti, neboť si jsou vědomi svých nižších kvalit). Na druhé straně však úplné nedbání a nezájem o úsudek druhých lidí není předností, ani mimořádnou vlastností. Takovýto nezájem je nadutou lhostejností a je zpravidla spojený s mravní bezzásadovostí. Člověk, který nedovede rozeznat dobro a zlo, a je zcela lhostejný k mínění druhých, je obětí mravního úpadku. Někteří lidé nedbají úsudku jiných, protože je nechápou. Pokud někdo vědomě nedbá zdravého úsudku autority, je nerozumným člověkem. Povinností společnosti je léčit (socializovat) lhostejné a tupé lidi prostřednictvím vzdělávání a výchovy.

Ctnost

Francois Marie Voltaire

Co je to ctnost? Dobročinnost vůči bližnímu. Mohu nazvat ctností něco jiného než to, co mi činí dobro? Jsem chudý a ty jsi štědrý; jsem v nebezpečí a ty mi pomůžeš; klamou mne a ty mi povíš pravdu; jsem opuštěný, potěšíš mne; nic nevím a ty mne poučíš; rád tě nazvu ctnostným. Ale co bude s hlavními božskými ctnostmi? Některé z nich zůstanou teorémy.

Co mi záleží na tom, že jsi střídavý? Dodržuješ zdravotní předpis; bude ti lépe a já ti to přeji. Máš víru a naději a já ti je přeji ještě více: zajistí ti přece věčný život. Tvé božské ctnosti jsou nebeský dar; ty hlavní jsou vynikající vlastnosti, které ti pomáhají žít; ale rozhodně to nejsou ctnosti vzhledem k tvému bližnímu. Opatrný člověk prospívá jen sobě, ctnostný ostatním lidem. Svatý Pavel správně řekl, že láska k bližnímu je více než víra a naděje.

Cože! Uznáme snad, že ctnosti jsou jen ty činy, které prospívají bližnímu? A jak bych mohl uznat i jiné? Žijeme ve společnosti proto je pro nás skutečně dobré jen to, co je na prospěch společnosti. Poustevník bude střídavý, zbožný; obleče si žiněnou košili; dobrá, je svatý. Ale ctnostným ho nazvu, až když vykoná ctnostný skutek, ze kterého budou mít ostatní užitek. Dokud je sám, neprospívá, ani neškodí; pro nás není nic. Když svatý Bruno vnášel klid do rodin a pomáhal chudým,

byl ctnostný; když se postil a o samotě modlil, byl svatý. Ctnost mezi lidmi je určitý obchod s dobrými skutky; ten kdo se ho nezúčastní, se nebere v úvahu. Kdyby ten světec žil mezi lidmi, jistě by konal dobro; ale pokud tu není, lidé ho plným právem nenazývají ctnostným; je dobrý pro sebe a ne pro nás. Namítnete ale, že když je poustevník mlsný, opíjí se a oddává se tajně neřesti sám se sebou, je neřestný; je tedy ctnostný, když má opačné vlastnosti. To právě nemohu pochopit. Má-li chyby, o nichž mluvíte, je to velmi špatných člověk, ale není hříšný, zlomyslný a trestuhodný vzhledem ke společnosti, jíž jeho hanebnosti nijak neškodí. Dá se předpokládat, že když se vrátí do společnosti, bude páchat zlo a spoustu neřestí a je velmi pravděpodobné, že to bude zlý člověk, zatímco není zcela jisté, že ten druhý samotář, zdrženlivý a cudný, bude dobrý člověk. Ve společnosti totiž nedostatků přibývá a dobré vlastnosti se vytrácejí.

Dá se namítnout ještě pádněji: Nero, papež Alexandr VI. a jiní podobní despotové konali i dobré skutky; směle odpovídám, že toho dne byli ctnostní. Několik teologů tvrdí, že božský císař Antonius nebyl ctnostný; že to byl tvrdošíjný stoik, který neměl dost na tom, že lidem poroučel, a chtěl, aby si ho též vážili; že sám užíval dobra, které konal pro lidstvo; že po celý život byl spravedlivý, pracovitý a dobrotivý jen z ješitnosti a že svými ctnostmi lidi jen klamal; pak já zvolám: „Pane bože, daruj nám často takové podvodníky!“

Eduard Vacek

Zneužití Strašnického krematoria totalitní mocí - dokončení

Několik slov o vzniku seznamu lidí spálených od roku 1941 do dubna 1945.

Můj otec František Suchý byl správcem a později ředitelem krematoria v Praze – Strašnicích. Bydleli jsme v krematoriu a proto jsem byl svědkem spalování obětí německé okupace. Němci ve své hrůzné pečlivosti předávali otci seznamy svých obětí, avšak po spálení je opět odebírali. Proto je tatínek opisoval a když k tomu neměl příležitost, tak mě v noci vzbudil a nechal mi seznamy opisovat (bylo mi 14 let). Byly to hrozné chvíle, když jsem opisoval jména lidí, před několika hodinami popravených sekerou na Pankráci. Z beden místo rakví kapala krev a poznámky Němců v uniformách vzbuzovaly hrůzu a odpor. Samozřejmě, že sdělení, kdo byl spálen či jakýkoliv zápis, bylo trestáno smrtí. Totéž se týkalo i uschování popela, který měl být úplně rozmetán. Avšak, i tento, tatínek zachoval. Ke konci války byla do krematoria převážena těla osob zahynulých v koncentračním táboře Hradištko u Štěchovic. Hlavně to byli Francouzi, většinou se střelnou ranou v týle. V bedně o rozměrech 32 x 32 x 180 cm, byly dvě mrtvolky, tak byli hubení. V dubnu 1945 přivezli useknuté hlavy v konzervačním prostředku, házeli je jako míče do pece. Podle sdělení Němců, to byly hlavy atentátníků na Heydricha. Jedna z nich měla plnovous, což by odpovídalo biskupovi Gorazdovi.

Po válce byly seznamy přepsány, doplněny statistickými přehledy a jinými doklady, majícími vztah k obětem. Část rukou psaných seznamů z doby okupace se nachází v Lidickém památníku. popel obětí byl po válce vyzvednut a uložen v kolumbáriu krematoria.

Prohlášení

Dne 22. června 1942 byla přivezena do krematoria hlav. města Prahy gestapem rakev ku zpopelnění. Po dobu zpopelnění a vložení pozůstatků do úředních popelnic byl přítomen gestapák, což v běžných případech nedělali a současně si vyžádal kremační číslo 49.358, které si pečlivě zapsal. Na náš dotaz, jaké jméno má být v matričním záznamu uvedeno, prohlásil, že se jedná o „neznámou osobu“ a výslovně nařídil, že popelnice nesmí být bez souhlasu gestapa žádnému vydána.

Vzhledem k tomu, že gestapo učinilo toto mimořádné opatření, usuzujeme, že se jednalo o význačnou osobu a jelikož časově tato kremace souhlasí s dobou popravy generála ing. Eliáše, dá se předpokládat, že by se mohlo v daném případě jednat o jeho popel. Tím spíše, že podle výpovědi velitele pankrácké trestnice Soppý, měl být generál ing. Eliáš v našem krematoriu zpopelněn. Ovšem podtrhujeme, že to jsou naše domněnky a nemůžeme nijak zaručit pravdivost.

23 .září 1946 Ing. František Suchý

Medailónek

Boženy Šteidlové, nar. 26. 9. 1909 v Borotíně, posleďně bytem Praha, 3, Ječná 26, - posleďní žena popravená ve vězení gestapa v Praze, na Pankráci, dne 26. dubna 1945.

Ve dvoudílné knize „ŽALUJI“, vydané v roce 1946, se na str. 821 a 822 o této posleďní popravě píše:

26. dubna 1945 – 5 poprav na rozloučenou.

Jaká to tragedie – být popraven jako posleďní. Svou krví zbarvit ten prokletý nástroj naposleď. Být popraven už jen tak, tak... Posleďních pět lidí. Posleďních pět zavražděných!

Po těch stovkách mužů a žen, po těch hektolitrech české krve – posleďní poprava. Ubožáci, kteří šli do dveří sekyrárny, ti o tom nevěděli, jinak by se jim umíralo strašlivě těžce. Jakási tajemná míra, neznámá míra té převelké nádoby na krev, se tohoto okamžiku dolila. Jména těch posleďních nešťastníků buďtež navždy uváděna jako nejtragičtější soud v tomto běsnění války. Oni zemřeli už v otevřených dveřích svobody.

Božena Šteidlová, Josef Pachman, Jan Liberda, František Navrátil, posleďní pak, Jiří Bryna. Posleďní poprava. Posleďních pět lidí bylo popraveno již s velkým strachem a kupodivu, že tentokrát se bál i státní návladní. Ohlížel se mlčenlivě po zamračených tvářích českých dozorců, jejichž dusné

Pec strašnického krematoria, ve které byli spalováni popravení v pankrácké sekyrárně

*V srpnu 1983 zaznamenal Smetana
Eduard Vacek*

Pietní shromáždění k uctění památky obětí nacismu

Dne 7. 5. 2004 se uskutečnilo tradiční pietní shromáždění k uctění památky obětí nacismu ve Vazební věznici Praha-Pankrác. Shromáždění připravil Kabinet dokumentace a historie VS ČR ve spolupráci s Vazební věznici Praha-Pankrác. Účastníci byli přijati v zasedací místnosti generálního ředitelství VS ČR a uvítání prvním náměstkem PaedDr. Bohuslavem Burkiewiczem a vedoucím Kabinetu dokumentace a historie VS ČR PhDr. Alešem Kýrem. Za Ministerstvo spravedlnosti se

mlčení nevěstilo nic dobrého. Bylo to ticho před bouří. Byly naposleďy prohlédnuty kabely, vše připraveno pro všechny případy a sekera ve vši tichosti – zmizela. Později Vltava ji vydala. Potud citace.

Božena Šteidlová byla zatčena gestapem teprve 18. ledna 1945. Kladli ji za vinu velezradu, že se podílela na přechovávání ilegálních pracovníků z Borotínska na Sedlčansku, kteří se tím zachránili. Na jejím rodném domě v Borotíně má pamětní desku, odhalenou 19. května 1945. Kopie popravčí sekery z Pankráce je instalovaná v muzeu SNB v Praze 2, Na Karlově. (Replika popravčí sekery byla dlouhodobě zapůjčena do expozice mimo ČR. pozn. red.)

Mrtvým

hrob mezi hroby, kdo jej pozná,
čas setřel mrtvým podobu.

Svá svědectví, tak zlá a hrozná,
vzali jste s sebou do hrobu.

Jen tma a někdy větru ševel
usednou k hrobu s pokraje,

jen hrstka trávy, hořký plevel
tu rozkvétají do máje...

zúčastnil JUDr. Jan Vidrna, za Rejstřík trestů Ing. Zdeněk Krátkoruký, za Vrchní soud Praha JUDr. Vladimír Stibořík, za Institut vzdělávání VS ČR PhDr. Miloslav Jůzl. Přítomni byli též místostarosta městské části Prahy 4 Bohumil Koukal. Za ČSBS byl přítomen pan Vladimír Mochal a pan Jeroným Lány. Pietní akt započal v 10.00 hod. položením kytice k pamětní desce, připomínající oběti nacismu z řad pankráckých dozorců, která je umístěna ve vstupních prostorách Rejstříku trestů a pokračoval umístěním věnce pod pamětní desku JUDr. Emila Lányho, významné osobnosti české justice a vězeňství a účastníka protifašistického odboje. Akteři pietního aktu se dále odebrali do Památníku Pankrác, kde položením kytic na gilotínu uctili vzpomínku na antifašisty a české vlastence, kteří zde byli v letech 1943 – 1945 popraveni. PhDr. Aleš Kýr připomenul v krátkém proslovu historické události, související s pankráckou věznicí v letech 1939 – 1945. Pohnuté události tehdejších let vzpomenu také ředitel vazební věznice JUDr. Jaroslav Gruber. Každoroční květnová vzpomínka a uctění památky je tradičním vyjádřením úcty k obětem nacismu v průběhu druhé světové války a padlým v Pražském povstání.

V průběhu válečných let bylo zatčeno 72 osob, které byly zaměstnány ve vězeňství. Z toho: 13 osob z Olomouce, 11 osob z Českých Budějovic, 22 osob z Valdic, 1 osoba z Klatov, 5 osob z Plzně, 4 osoby z Moravské Ostravy, 1 osoba z Tábora, 4 osoby z Jihlavy, 3 z Pankráce, 1 osoba z Jičína, 3 osoby z Chrudimi, 2 osoby z Brna, 2 osoby z Hradce Králové.²⁶ V roce 2000 bylo vyjádřeno pochvalné uznání Ministerstva spravedlnosti udělením diplomu bývalému dozorcí vězňů Václavu Hronovi za zásluhy v odboji dne 5. května roku 1945 při odzbrojování členů gestapa a zaměstnanců Německé vyšetřovací vazby a za osvobození českých vlastenců z pankrácké věznice.

Václav Hron zemřel před deseti lety. Byl posledním ze skupiny českých dozorců, bez jejichž zásahu by Němci objekt zničili podminovanými náložemi a vězni by se z cel smrti nikdy nedostali na svobodu.

V roce 2005 uplyne 60 let od konce druhé světové války U příležitosti kulatého výročí byla předběžně dohodnuta spolupráce s předsedou JUDr. Vladimírem Stiboříkem, který nabídl zahájení pietního shromáždění ve velké porotní síni Vrchního soudu v Praze, což umožní účast širšího okruhu osob.

Text a foto Eduard Vacek

Rozhovor s Václavem Hronem

Kdy začala Květnová revoluce 1945?

Už 3. 4. května bylo všechno v pohybu. Ale byly v něm i německé policejní útvary; vojsko, wehrmacht a SS. Pro povstání nám slibovali od Angličanů zbraně. Mělo se tak stát pod heslem odboje „Niva skáče přes lesy.“

Svoji úlohu v Pražském povstání sehrála i pankrácká věznice.

Kolegové, kteří byli tehdy se mnou v řadě dnes už, žel, nežijí. Je smutné, že se nedočkali doby, kdy se o tom, co se dělo na Pankráci, může říkat pravda. Desítky let se o ní mlčelo nebo byla překrucována. Pankrácká vězeňská stráž patřila k nejhorlivějším stoupencům pražské revoluce. Případlo ji potlačit Němce, kteří byli uvnitř věznice – esesmany a gestapo.

Lidé si mohli myslet, že jste sloužili Němcům.

Já vědomí lidí nepodceňuji. Alespoň pamětníci určitě vědí, jak to bylo. Že jsme byli řádnými vojáky revoluce a české armády. A jestli někdy k pochybnostem došlo, stalo se tak z neznalosti nebo proto, že si to špatně vykládali. Sotva kdo si uměl náš odboj vysvětlit. Kdo věděl o tom, že jsme museli pracovat proti silnému nepříteli, který měl všechno v ruce? My jsme měli jen jedinou možnost – dostat se do jeho blízkosti a nějakým způsobem toho využít.

²⁶ SúA, f.SSNV, sv.15

Kolik bylo Němců ve věznici?

Soppa měl k dispozici obrovský oddíl. Vyjednával s Národním výborem s Dr. Pražákem. On a Smrkovský na něj tlačili, aby vydal vězně německé části věznice. Soppa měl 60 po zuby ozbrojených lidí, výborně vycvičených, včetně esesmanů. Ti byli soustředěni na bránu věznice, měli rychlopalnou výzbroj, dostatek střeliva

Vy jste měli také zbraně?

Asi 14 pistolí, 6 pušek, pro každou pistolí 5 nábojů. Němci měli v rukách všechny zpravodajské spoje, techniku i výzbroj. Nad věznici létala jejich letadla.

Je to pravda, že byla pankrácká věznice krátce před vypuknutím povstání podminovaná?

Ano, asi týden předtím, nám o tom dali zprávu vězni, kteří ekrazit ukládali. Znali jsme množství nálože a věděli jsme, jakým způsobem dojde k podminování.

Kolik bylo vězňů na celách smrti?

Pankrácká věznice byla rozdělená na tři oddělení. Největší z nich patřilo gestapu. Na něm byli drženi lidé, které vyšetřovalo gestapo nebo k jeho použití. K čemu je používalo? Ke zlomení odporu svých vězňů. To bylo hlavní oddělení. Mělo prakticky celou věznici, které se říkalo samovazba. Na druhém oddělení byla tři patra německého soudu. Tenkrát mělo gestapo asi 1200 vězňů na Pankráci, asi 800 vězňů měl onen německý soud. A my jsme měli zbytek, který tvořili čeští vězni, zbytek odsouzených ještě za první republiky. (od 5.4. 1943 – 26.4. 1945 bylo v pankrácké sekýrárně popraveno celkem 1075 zapsaných, z toho 155 žen. pozn. red.)

Takže Němci plánovali útěk a po sobě chtěli nechat věznici i s lidmi v troskách?

O tom jsme tak dokonalé zprávy neměli. Němci byli řízeni vysokými důstojníky, především K. H. Frankem. Soppa? Ten byl proti nim maličké zvíře. Pod tyto důstojníky spadala celá vojenská mašinerie, která v Praze byla. Věznice byla její součástí. Nebyli si zpočátku jisti, zda některé vězně ještě nevyužijí i ve svůj prospěch.

Stalo se?

Ano, například doktor E. Lány šel za Soppou, aby mu slíbil, že když vydá věznici, nebude se v jejím areálu bojovat. Jenže Soppa slíboval, ale udělat to nechtěl. Hned však o tom podal zprávu Frankovi a generálu Dalugemu. Podle toho si Němci dělali plány – buď se zmocnit věznice nebo nějakým snadnějším způsobem dostat z Prahy své příslušníky. Lány při zpáteční cestě od Soppou při bombardování věznice zahynul.

Osvobodili jste vězně z cel smrti dříve, než jim mohli Němci ublížit.

Němci připraveni na svých odděleních k boji byli ve výhodě. Zbraně byly samozřejmost, ale měli i spojovací techniku a neomezený pohyb. My měli jen dvě možnosti. Buď se s nimi dostat do konfliktu nebo je přelstít. Povedlo se to druhé. Vyhlédli jsme si správce německého oddělení věznice. Byl to vysoký důstojník, ale dlužno říci, že patřil k těm slušnějším. Jeho jméno už si nepamatuji. Ten měl pod sebou zbrojnici, skladiště zbraní. Současně mu také podléhal areál, který patřil německému oddělení, kde byli vězni sondersgerichtu určení k popravě. Když na naše oddělení přišel zástupce českého ředitele Bohdaneckého kolega Beneš, byli jsme tam právě tři. „Mládenci pojd'te,“ řekl. „Musíme udělat to, co je nejdůležitější. Pojd'te, nějak to dopadne.“

Neměli jste přece jen strach?

Každý z nás měl tu svoji pistolku, já jsem měl buldočka a do něj asi šest nábojů, ale byl to přeci jen revolver. Šli jsme, celkem čtyři, na to. Onen šéf německého oddělení nás po vojensku přivítal, postavil se a vyslechl sdělení kolegy Beneše: „Jdeme vás zatknout, nebraňte se.“ Němec odevzdal klíče a pistoli. Po té jsem doslova skočil. Beneš kladl otázky, kde jsou pušky, střelivo atd. Jeden z nás zůstal u zatčeného, tři jsme šli do zadního traktu, kam Němec ukázal. Bylo tam pušek, střelivo a vůbec všechno možné. Už jsme měli klíče, tak honem! Zamyky zamyky! Němcovi jsme sdělili že ho vezmeme s sebou a jen ho zajistíme. Aby se ničeho nebál, že se mu nic nestane, ručíme naší ctí, že je našim zajatcem. Byla na něm vidět téměř úleva. Jen prosil, aby se jeho rodině nic nestalo. Ujistili jsme ho, že jsme vojáci a podle toho také budeme jednat.

Jak to s ním dopadlo?

Dobře, pustili jsme ho. Takové jsme pouštěli.

A dál?

Pořád nás bylo málo. Kolega Beneš telefonoval na jedno z našich oddělení pro posilu.

Už jste neměli jen pár pistolí a pušek.

Vyzbrojili jsme i elektrikáře z pankrácké vozovny a lidi pplk. Válka.

Kolikátého to bylo?

5. května. Už jsem říkal, že kolega Beneš telefonoval na naše oddělení. Sháněl ještě naše kolegy, aby nám přišli pomoci, že pro ně máme určitou práci. Tři, kteří se právě vraceli s puškami z pochůzek, to byly zbraně z onoho počtu asi dvanácti, s nimiž jsme z počátku disponovali, přišli. Už to bylo mnohem lepší. Měli jsme zbraně a usadili jsme se v německém objektu. Věděli jsme, že jsme blízko cel smrti. Tak jsme se do toho dali. Ti kluci nás líbali, objímali, brečeli radostí.

Není divu, vždyť místo německých katanů otevřeli dveře cel smrti čeští dozorcí. Kdy začali Němci ve věznicích na Pankráci s popravami?

Během roku 1942 přišla na Pankrác sekera. Napřed se popravovalo po dvou, po čtyřech. Pak už nebylo žádnou zvláštností, když jich popravovali najednou dvanáct. Němci počet zvyšovali. Zpočátku popravovali jednou v týdnu, ve středu. Později dvakrát, v úterý a pátek. Popravené odváželi v dlouhých bednách do krematoria, kde je spálili.

Jak reagovali vězni, když jste je pustili na svobodu?

Báli se, protože Němci byli ozbrojeni. Museli jsme těm vězňům zajistit bezpečnost a německé wachmaistry, kteří tam byli zatlačit, do cel. To jsme taky udělali. Byl mezi nimi i pověstný Bobo, který měl ve zvyku jít si prohlédnout vězně, jenž měl jít za několik hodin na smrt. A šel se pak podívat i na jeho popravu. Vyprávělo se o něm, že mu padli tři synové na východní frontě a on se tímto způsobem mstil. Po revoluci dostal trest smrti. Pověsili ho.

Když jsme viděli, co jsme udělali, museli jsme se postarat i o to, aby vězni z cel smrti mohli odejít. Žádné zvláštní propouštěcí papíry jsme neměli. Dcera vrchního tajemníka Hrušky psala na kousky papírů, které jsme stříhali, nejstručnější nacionále. Papíry jsme jim předávali s radou: „Dej si to do kapsy, drž to u sebe, kdyby tě náhodou zastřelili, aby se vědělo, kde jsi padl a tvoje jméno.“ Tak jsme dostali všechny lidi ven.

Dnes se to zdá celkem jednoduché

Jednoduché to nebylo, už se o tom jen jednoduše vypráví. Bouřili se nám vězni v naší, české části věznic. Kasari, zloději zkrátka galérka. Začali dělat revoluci po svém, chtěli ven. Tam to vyřídil

Franta Hruška, podkrkonošský rodák, ozbrojený automaticky. Měl tam asi 120 chlapů, které stručně poučil: „Jak některé vylezete ven, já střelím.“ Neměli jsme čas na nějaké dohady - naše hlavní starost byla dostat ven lidi, který šlo od Němců o život. Byl to takový hřejivý pocit, když jsme viděli, jak se trousí ven. Pak nám ti kluci hodně pomohli, bojovali s námi na barikádách.

Jak to bylo dál? Jak to bylo s Vlasovci?

Od pplk. Válka jsme dostali vzkaz, že si z pankrácké vozovny jdou pro zbraně, abychom vydali všechny, co můžeme. Vydali jsme hodně zbraní a střeliva. Bojovalo se o Pankrác, protože esesmani a to všechno, co se z německé strany z Pankráce seskupilo, se probíjávalo přes celou Prahu do Pečkárny. Stříleli Němci i povstalci. V té době nabízel generál Vlasov naší straně pomoc, když je vezmeme pod ochranu před Rusy. Odmítli je. Celá divize Vlasovců postupovala od Českého Brodu na Prahu. V neděli nebo v pondělí k polednímu se dostali až k Praze a svedli s Němci úporný boj.

Byli přece spojenci Němců, proč nebojovali na jejich straně?

Viděli, že Němci už válku prohráli. Vlasovci se spoléhali na to, že jim Benešova vláda dá svobodu. Chtěli si ji zasloužit. Šli jako vítr, Prahu doslova překartáčovali.

Dalo by se říci, že tím ji vlastně od nejhoršího zachránili?

Tak by se to říci dalo.

Jana Havlicová

pozn. red.

Naproti vstupu do pankrácké věznice je umístěna pamětní deska, která připomíná jména hrdinů, zaměstnanců věznice Krajského soudu trestního v Praze, kteří zemřeli v koncentračních táborech v letech 1942 – 1945:

Josefa Durdíka, Oldřicha Tučka, Františka Strojce, Václava Vaněčka, Richarda Řepy, Václava Fiedlera, Františka Müllera, Josefa Dyndy a těch, kteří padli na barikádách při obraně Prahy ve dnech 5. – 9. května 1945: Františka Povolného, Jaroslava Vojtíška a Antonína Homolky.

Literatura:

Aut. rozhovor Jany Havlicové a České vězeňství č.2/95

Tragédie na Švédských šancích v červnu 1945

S odstupem doby si můžeme klást nejrůznější otázky, které dnes, na základě všech zatím dostupných archívních materiálů, oproštěných od politických i citových vazeb mají zcela jiný charakter a význam, než ve čtyřicátých letech minulého století. Jak bylo vůbec možné, že země, která dala lidstvu nejednoho génia světové vědy, literatury, malířství a hudby, se nepoučila z prohrané první světové války a započala znovu nemilosrdné a nelítostné tažení proti národům, lidským rasám a církvím, s cílem podmanit si celý svět?

Ušetřena nebyla ani naše republika, ve které po jejím vzniku v roce 1918 žily téměř 3 milióny Němců, kteří od poloviny třicátých let byli postupně zpracováváni propagandou fanatického fašisty Konráda Henleina a jeho soukmenovců. Mnozí němečtí sociální demokraté, ale i další pokrokově smýšlející Němci na tyto negativní jevy upozorňovali.

Český spisovatel, novinář, humanista a pacifista Karel Čapek bezprostředně před osudným Mnichovem vydal 18. září 1938 v Lidových novinách Epištolu k Sudetským Němcům, ve které se mimo jiné praví: „Nemám práva ani moci, abych v této chvíli čímkoliv přispěl k řešení sudetoněmecké

otázky. Ale jako každý Čech, jako každý Evropan mám právo položit jinou, daleko obecnější a daleko prostší a jednoznačnější otázku: chcete válku, nebo mír? Ani ta válka, ani ten mír se netýkají jenom vás. Jsou věci celé Evropy a celého lidstva.“ Tuto otázku klade dnes celý svět také někomu jinému, aby na ni jasně a definitivně odpověděl. Ale máme, pokud na nás jest, nejvýznamnější důvody ptát se také přímo a osobně vás, lidí z Kadaně a Liberce, lidí z Krnova nebo Trutnova nebo kdekoli jinde stojí krov vaší rodiny: chcete vy, vy sami za sebe, vy podle svého vlastního rozumu a srdce – chcete válku nebo mír?

Netřeba se divit, že snad leckoho z vás ani nenapadlo, že by se případně válka mohla skončit jinak než vítězstvím režimu, se kterým jde jeho srdce. To je konec konců věc přirozená lidské duši – my také nechováme ani nejmenší pochybnost o tom, kdo by byl vítězem v takové konflagraci. Ale připusťme si v skrytu druhou možnost: že to ten stát, který nechci jmenovat, prohraje. A ta prohra, na to můžete vzít jed, bude národní katastrofou. A nemyslete si, že na vaší odpovědi, vy němečtí jednotlivci z Českého Krumlova nebo z Karlových Varů, nebo Šumperka, nezáleží a že to, co se stane, stane se z vůle dějin. Ne. Bude to vaše vůle – nebo vaše vina, jak se to vezme. Ale byla by to vůle nebo vina strašlivá, a vy, vaše města a vesnice, by si ji odnesly nejvíce. Tentokrát by se bojovalo na německé půdě. Déle než sto let neudělal váš národ tuhle zkušenost a dnes – to víte, vypadá válka jinak. Dnes nevypovídají válku jenom hlavy států, nýbrž národy. A jeden každý z vás představuje ten národ. není to jen vaše právo, je to vaše povinnost tu otázku si položit a hledat na ni konečnou odpověď.

Chcete-li mír, potom se domluvíme. I na záchraně milionů krásných lidských životů. Ti, kdo padli – ať to byl Australan nebo Němec – mají také nějaká práva, nemyslíte?

Druhá světová válka skončila v Evropě v květnu 1945 porážkou nacistického Německa a jeho spojenců, včetně Slovenské republiky. Její výsledky byly skličující: mnoho milionů mrtvých a pohřešovaných; nedozírné a snad i nevyčísitelné materiální škody. O lidském utrpení nám dávají svědectví statisíce nevině perzekvovaných našich občanů v německých věznicích, vyhlazovacích koncentračních táborech či na nucených pracích v Říši.

Poválečná protiněmecká nálada byla pochopitelně silně ovlivněna všemi těmito skutečnostmi. Nenávist proti všem Němcům bez rozdílu, zda se skutečně provinili či ne, byla kolektivní, často znásobená nezvládnutelnými činy lidí, kteří přišli do svých domovů z východního i západního odboje, z koncentračních táborů či ilegality a již se nesetkali se svými nejbližšími rodinnými příslušníky, s přáteli a spoluobčany, kteří se stali oběťmi nacistické svévole.

Negativní lidská vlastnost – touha po odplatě – se drasticky projevila v počátečním pokvětnovém období na mnoha místech v naší poválečné republice: vyřizování účtů s Němci bez řádného soudního projednávání, odpovídajícího mezinárodně uznávané ženevské konvenci, např. v Místku, v Ústí nad Labem, v Pohořelicích u Brna, v Postoloprtech, v Olomouci a jinde. Nevyhnula se bohužel ani přerovskému okresu. Na Švédských šancích mezi Újezdcem a Horní Moštěnicí, šest týdnů po skončení války, přišlo o život více než 265 karpatských Němců, převážně žen, dětí a starců ze středního Slovenska, kteří se železničním transportem vraceli do svých domovů ze Šluknovského výběžku, kam byli v roce 1944 násilně evakuováni ustupující německou armádou. Stali se oběťmi horlivých příslušníků 17. pěšího pluku z Petržalky²⁷

Přerov i se svým okolím měl již dost krveprolití za poslední léta. Nepotřeboval další, kterého se v jeho teritoriu dopustili slovenští vojáci. V zájmu objektivní pravdy připomeňme čtyři oběti 1. května 1945 v Lověšicích a více než třicet mrtvých přerovských občanů v následujících dnech v tzv. Přerovském povstání. Procházíme-li podrobně přerovskými ulicemi, továrnami, školami a různými institucemi, spatříme na pamětních deskách jména obětí hitlerovských katanů. (Tak např. na zdejší gymnázium je to 41 profesorů a absolventů této školy, na nádraží 42 padlých železničářů, šest zaměstnanců pošty, 26 obětí v elektrárně, 38 jmen najdeme na pamětní desce v místní Sokolovně).

²⁷ Prvé zprávy o události z 18. – 19.6. 1945 byly zveřejněny v němčině prof. Johannem Liptákem v Karpatské ročence ve Stuttgartu roku 1945. Česky pak ve Svobodných novinách 10.7. 1947 a 16.7.1947, v Národním osvobození 17.7. 1947, na Slovensku v Čase 10.7. 1947. Podrobnější příspěvky byly později otištěny Františkem Hýblem v Novém Přerovsku 14. a 18. června 1991 (hrůzné svědectví), F. Hýblem a Janem Chmelíčkem v 3. čísle Kulturní a společenské revue (Byla to masová vražda) v roce 1991 a Tomášem Staňkem a Luborem Václavů v časopise Historie a vojenství 3/1991 (Dokumenty. Případ Přerov 18. června 1945)

Přes půl století od této noci hrůzy jsou mezi námi lidé, kteří si z různých příčin nepřejí, aby široká veřejnost znala skutečnou pravdu. Zvláště v současné době, kdy přední čeští i němečtí politici, intelektuálové a historici vyslovují mnohdy diametrálně odlišné soudy o česko-německých vztazích v minulosti, pokládám za nezbytné zveřejnit všechna známá fakta o této stinné stránce naší historie, která se udála bezprostředně v blízkosti Přerova – města, hrdě se hlásícího k Janu Ámosi Komenskému, který zde studoval a po vysokoškolských studiích v německém Herbornu a Heidelbergu pak i vyučoval na vyšší bratrské latinské škole. Ve svých spisech odsuzoval „Učitel národů“ války a násilí, propagoval mír, lásku a vzájemnou spolupráci všech národů. V poslu míru vyzval dokonce diplomaty v Bredě a všechny státy světa, aby „zanechali války a místo toho tvořili království pokoje, království Kristovo.“²⁸

Škoda, že se naši předkové neřídili těmito moudrými slovy Komenského, pronesenými před více než 328 lety. Obyvatelé okolních vesnic i města Přerova po léta tíží tato temná událost, která byla v mnohém krutější než nelítostné vypořádání nacistů s obyvateli Javoříčka, Lidic, Ležáků, Ploštiny a jiných českých a slovenských osad.

Odsun ze Slovenska a návrat domů

Postupné osvobozování slovenských měst a vesnic Sovětskou armádou v roce 1944 mělo za následek v řadách ustupujících německých vojsk intenzivní teror proti vlastenecky smýšlejícím Slovákům, sympatizujícím s protihitlerovskými armádami a s odbojnými partyzánskými skupinami. Z obavy před odplatou a pronásledováním Němců, kteří mnohde na středním Slovensku žili již od 13. století, daly v prosinci 1944 německé úřady příkaz k evakuaci části této německé etnické skupiny, která v našem případě pocházela především z Dobšíné, Kežmaroku, Janovy Lehoty (Drexlerhau) a Mlýnice na Spiši. Tak se rodiny, mnohdy národnostně smíšené (Němci-Rusové-Slováci-Maďaři) dostaly se svým skrovným majetkem, namnoze proti své vůli, na sever a západ Čech, na Šluknovsko a Rumbursko, do Chabařovic u Ústí nad Labem či do Kraslic u Sokolova.

K evakuaci občanů německé národnosti došlo po listopadové přednášce v roce 1944, kdy referující v Dobšíné líčil hrůzostrašné zacházení Rusů s Němci na území, která právě osvobodili. Na základě rozhlasové výzvy se dobrovolně přihlásila k transportu poměrně malá část obyvatelstva německé národnosti. Organizátoři transportu proto navštívili farní evangelický úřad a vyžádali si seznam německých příslušníků církve, které pak, zvláště ženy a děti, násilně donutili k evakuaci. Celkem bylo evakuováno 800 osob, po válce se jich vrátilo pouze 500.²⁹

V železničním transportu, který měl 80 vagónů, bylo šest vozů s obyvateli Dobšíné. Každý vagón byl označen praporem státu, ze kterého se rekrutovalo jeho osazenstvo. Mezi transportovanými byli i lidé, kteří bojovali na straně partyzánů; měli s sebou nejen občanské legitimace, vydané revolučním Místním národním výborem v Dobšíné v průběhu Slovenského národní povstání, ale i vojenské knížky se záznamy o spolupráci s partyzány.

Po skončení války se vydali v polovině června ze Šluknovska a Rumburska na zpáteční cestu do svých domovů. V průběhu jízdy po železniční trati Česká Třebová – Přerov se k transportu přidávali další jedinci z Jihlavska a Slováci – železničáři, aby se spolu s karpatskými Němci dostali co nejdříve domů na střední Slovensko ke svým nejbližším. Do Přerova dorazil tento vlak v poledne 18. června 1945. Od přednosta železniční stanice se dozvěděli zástupci transportu Anna Berta Eltscherová, Justina Polonyová, Gustav Počuvaj a Michal Lichý, kteří byli posláni pro oběd pro své spolucestující, že se v Přerově zdrží.³⁰

²⁸ Srov. „Anděl míru, jenž je poslán anglickým a nizozemským vyslancům v Bredě... In: Apoštol míru J.A. Komenský ELK Praha 1949, s.191.

²⁹ Údaje o evakuaci jsem získal od dobšínských karpatských Němců a pak z výpovědi Adama Lacka, notáře v Dobšíné. Srov.: Přehled spisů o trest. věci proti F. Vaculíkovi a spol. pro §134. tr. zák., uložený ve Státním okresním archívu v Přerově (3739/47) Nacházejí se zde spisy Státního zastupitelství v Olomouci, Krajského soudu v Olomouci, Okresního soudu v Přerově, MV – Kriminální ústředny, Vojenské prokuratury v Bratislavě a Vojenské věznice v Bratislavě.

³⁰ SOA Přerov; výpověď Anny Berty Eltscherové

Osudný Přerov

Na přerovském nádraží se transport karpatských Němců setkal s vojenským vakem č. 2059, vypraveným z Prahy, ve kterém se vracely rozmanité jednotky bývalého 1. československého armádního sboru z pražské vojenské přehlídky našeho zahraničního vojska, která se konala 15. června 1945 na Václavském náměstí.³¹

Mezi těmito vojáky byli i příslušníci, pocházející z Dobšíné, kteří znali tamní starousedlé Němce. Některé z vracějících se nařklí z členství v Karpatské německé straně a z údajné spolupráce s nacisty proti partyzánům v průběhu SNP. (Andrej Šmelko v roce 1947 ve výpovědi uvedl, že např. Michal Rozložník v době Slovenského státu nosil německá vyznamenání a pracoval v německé straně.)³²

Vojáky nepochybně dráždila také německá šedá uniforma asi sedmi mužů, kteří však měli československou trikoloru a na rukávě pásku s nápisem Milícia nebo Polícia. Oprávnění k tomuto označení od ruských úřadů v Rumburku, zapsané také v občanských průkazech, měli: Josef Kvitko, Pavel Hurák, N. Vencel aj.³³

Ráno 18. června 1945 v 9 hod. navštívil důstojník Obranného zpravodajství (OBZ) ze štábu 4. divize, poručík Karol Pazúr, Vladimíra Vincenu, bezpečnostního referenta ONV v Přerově a dotázal se ho, zda nemají nějaké zajištěné kolaboranty a občany německé národnosti a žádal o jejich vydání. Když mu Vincena sdělil, že je nutné napřed řádně vyšetřit jejich trestné činy, Pazúr dále naléhal a požadoval pouze potraviny pro své vojáky.³⁴

Po návratu do přerovského přednádražního prostoru v Lověšicích měl Pazúr, spolu s osvětovým důstojníkem četařem aspirantem Bedřichem Smetanou, nachystané již seznamy osob, které pak společně se svými vojáky pozdě odpoledne vyvolával z jednotlivých vagónů. Některým bylo řečeno, že půjdou k výslechu, jiným, že na práci. O osudu vybraných osob z transportu bylo rozhodnuto již odpoledne 18. června 1945. Vyznívá to z výpovědi Ireny Burčové – Klausmannové, která líčila epizodu, kdy paní Molnárová chtěla dát svému muži kabát. Bylo jí řečeno, že ho již nebude potřebovat, že se již nevrátí.³⁵

V uprázdněných vagónech začali vojáci ihned rabovat. Ve vagónu zůstal pouze šedesátiletý Nemeš s manželkou a sestrou, neboť důstojníkovi předložil rodný list, že se narodil ve Vrútkách. (V roce 1947 žil v Německu, kam byl z Dobšíné odsunut.) Dále se zachránila Margita Lichá se svou švagrovou (v roce 1947 již žily v Německu), které navštěvovali z vojenského transportu jejich dobšínští známí Albert a Ondřej Šmelkovi. Ti se jim nabídli, že uschovají jejich cenné věci a po návratu domů jim je vrátí. Důvěřivé ženy jim odevzdaly zlaté prsteny, náušnice, stříbrné hodinky, fotoaparát, šaty aj. Když se Šmelkovi vrátili do Dobšíné, tvrdili ženám, že jim vše ukradli Rusové ve Vídni. Obdobné věci převzali a rovněž nevrátili od hostinského Abraháma Gömörého a dobšínské porodní asistentky Gallové. Na druhé straně Gizela Rozložníková – Sekerášiová uvedla, že Ondřej Šmelko je varoval a nakonec i chránil před okradením.³⁶

Karpatští Němci se museli legitimovat a současně dokazovat, že nebyli členy proněmeckých stran. Pokud byli členy politických stran, inklinujících k Německé říši, stalo se tak většinou z existenčních důvodů, neboť např. mnohé německé, maďarské i slovenské podniky v Dobšíné měly u svých zaměstnanců podmínku stranické příslušnosti. Ve firmě Asbest, kde ředitelem byl oddaný Němec, museli být všichni inženýři a úředníci Němci. Pouze Maďary zaměstnávala Murárská společnost. Dřevařská firma Václava Vančury zaměstnávala výhradně Slováky, kteří byli nuceni vstoupit do Hlinkovy gardy (HG) a Hlinkovy slovenské l'udové strany (HSL'S).³⁷

Jeden z vojáků, Hutník, při otevření vagónu, kde byla Irena Basedová, zvolal: „Ukážte sa Dobšičania, nech vidím akí ste to Dobšičania“ a pak prohlásil, nač že jedou domů, že tam nemají co

³¹ SOA Přerov; Závěrečná zpráva Okr. KÚ Přerov z 10.7. 1947

³² SOA Přerov; výslech svědka A. Šmelka v Dobšíné 23.10. 1947

³³ SOA Přerov; výpověď Ireny Burčové – Klausmannové a Margity Liché z 23.10. 1947

³⁴ SOA Přerov; výpověď V. Vinceny, s. 43

³⁵ SOA Přerov; výpověď Ireny Burčové – Klausmannové.

³⁶ SOA Přerov; výpověď Margity Liché

³⁷ SOA Přerov; výpověď Adama Lacka

hledat.³⁸ Veliteli pluku, štábnímu kapitánu Eugenu Surovčikovi, Karol Pazúr falešně tvrdil, že jako důstojník OBZ má oprávnění střilet Němce. Předstíral, že v transportu karpatských Němců jsou příslušníci SS.

Výběru popravčí čtyř z 1. roty byl přítomen Bedřich Smetana. Její velitel, kpt. Komanický, dal rozkaz výkonnému rotmistru Gejzovi Gladičovi, aby vybral deset mužů s automaty a střelivem. Když tento splnil velitelův rozkaz, dotázal se pak Smetana Gladiče, zda ví, co je to vojenské tajemství. Když rotmistr kladně odpověděl, poznamenal Smetana: „Stačí jedna gulka.“ Později, když předával vystrašené karpatské Němce této četě, řekl Gladičovi: „Tu máte 246 l'udí, keď jedna hlava zmizne, pôjde aj vaša!“³⁹

Večer po 20. hodině navštívil poručík Karol Pazúr Místní národní výbor v Lověšicích, jehož plénum právě zasedalo a požádal jeho předsedu JUDr. Antonína Mikloše, aby mu dal k dispozici 10 – 15 místních občanů k vykopání hrobu s odůvodněním, že dostal rozkaz zastřelit 5 – 6 esesmanů. Lověšický předseda nejprve nabídl vojákům k dispozici patřičné náradí. Pazúr však trval na svém požadavku. Plénum navrhlo asi 30 osob, které pak obešel obecní sluha Josef Skalka. Brzy se začali scházet před budovou MNV muži s rýči, lopatami a s krumpáči. Mnozí dokonce pod pohrůzkou, když se práce nezúčastní, že budou zastřeleni.⁴⁰

O tomto připravovaném činu slovenských vojáků chtělo lověšické představenstvo nejprve informovat ONV v Přerově. Bylo pozdě večer, telefonní spojení nefungovalo a mezi místním obyvatelstvem, které bylo svědkem nelidského chování esesmanů při projíždění transportu vězňů a zajatců, se nenašel nikdo, kdo by byl ochoten jet do Přerova. V živé paměti měli lověšičtí obyvatelé také smrt čtyř spoluobčanů, kteří byli zastřeleni Němci 1. května 1945.

Lověšické občany z rozhodnutí MNV vedl Oldřich Zezula. Mnozí z nich šli s vědomím, že jdou kopat jámu pro uhynulé koně. Hrob o rozměrech 17 x 2 x 2 metry, který se nacházel na parcele č. 673, jejímž majitelem byl Josef Skácelík z Bochoře a měl ho pronajatý újezdecký rolník Jan Rolenz, kopalo celkem 27 mužů. Pouze na deset minut je vystřídalo pár mužů ze skupiny karpatských Němců. Hrob byl vykopán v jednu hodinu po půlnoci 19. června 1945. Nikdo z lověšických občanů se nesměl vrátit domů, neboť okolí bylo obklíčeno vojenskou patrolou a hrozilo nebezpečí zastřelení. Většinou stáli nebo leželi asi 150 metrů od jámy, pozorovali a poslouchali běsnící vojáky.⁴¹

Ještě než byl hrob vykopán, byl veden transport slovenských Němců v čtyřstupech z lověšického přednádražního prostoru k místnímu hřbitovu a odtud k prvním domkům do Horní Moštěnice, pak zase zpátky ke kamennému kříži na lověšické křižovatce a odtud posléze po skupinkách nahoru polní cestou ke Švédským šancím.

Vražedný akt prováděli po půlnoci za měsíčního svitu slovenští vojáci a z místních občanů pouze František Vaculík, námezdní zemědělský dělník lověšického sedláka Josefa Brázdy, který v té době konal vojenskou službu v přerovské posádce. Sám zastřelil 3 – 4 osoby.⁴²

Všechny oběti se musely svléci do spodního prádla, odevzdat peníze, šperky, vkladní knížky a pochopitelně osobní doklady, které pak na místě byly páleny. Zvláště aktivní byl zde opět četař aspirant Bedřich Smetana. Podle pozdějších výpovědí svědků on a Karol Pazúr byli nepochybně hlavními aktéry celé exekuce a ukradli největší část peněz, šperků a vkladních knížek.

Přímý svědek této události, Alois Svojanovský, po dvou letech v roce 1947 vylíčil následující scénu z této noci: „Sám jsem byl přítomen při popravě prvé skupiny a viděl jsem, jak poručík nařídil, aby se svlékli a na cestě ve vzdálenosti asi 2 metrů od hrobu museli naházeti na hromadu své svršky. Bylo tam 13 vojáků se samopaly. Když byli ve spodním prádle, vlastně ještě než se svlékli, tázal se jich poručík, kdo z nich byl v Hlinkově gardě. Nepřihlásil se z nich nikdo a poručík jim řekl, že budou všichni zastřeleni. Nato jich osm vystoupilo a prohlásilo, že byli členy Hlinkovy gardy. Poručík nařídil, aby tito odstoupili stranou a zbytek asi 12 osob (mužů) postavili do řady již ve spodním prádle, za ně se postavili vojáci, za každého z nich jeden a najednou všichni vojáci ve vzdálenosti asi 1 metru zezadu střelili každého, který stál před nimi, do týla. Tito ihned byli mrtví... V detailu se pamatují, kdy poručík se ptal, kdo byl v Hlinkově gardě a nikdo se nepřihlásil, že přišel k jednomu dobře

³⁸ SOA Přerov; výpověď Ireny Basedové z Dobšíně

³⁹ SOA Přerov; výpověď Gejzy Gladiče v Bratislavě 14.8. 1947.

⁴⁰ SOA Přerov; výpověď Antonína Mikloše z 27.6. 1947 a Závěrečná zpráva Okr. KÚ Přerov z 10.7. 1947.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž, str. 40.

oblečenému muži a řekl mu, když tento řekl, že není viněn: „Ty dacane, tys byl nejhorší chlap pod sluncem, když moje žena s dvěma dětmi klečela před tebou na kolenou, abys jí darovat život, daroval jsi jí ho?“ Muž na to již neodpověděl a klidně se začal svlékatí.⁴³

Další lověšický svědek Čeněk Tomšík popsal smutnou atmosféru před popravou takto: „Muži před odstřelením prosili a spínali ruce, aby byli ušetřeni, avšak ženy neproněsly ani slova, ale jedna z nich křičela Heil Hitler! a druhá zase Heil Kristus!“⁴⁴

Josef Černoch v roce 1947 při vyšetřování tohoto případu řekl, že při rozhovoru s jedním rotným se dozvěděl, že uprchlíky osobně znají a že „vraždili slovenské vlastence.“⁴⁵

Akt pomsty skončil ve 4.30 hod. Hromadný hrob byl zasypan třiceticentimetrovou tenkou vrstvou hlíny. Práci lověšičtí občané skončili v pět hodin. Teprve pak se všichni odebrali do svých domovů. Zbylé šatstvo naložil na vůz Miloš Janda, pomáhal mu při tom z příkazu slovenského vojína také Josef Černoch a náklad odvezli na dvůr lověšického MNV, kde byl rozdán obyvatelům obce. Slovenští vojáci si na místě ihned vzali, co se jim hodilo, zvláště pak zlato, hodinky, peníze a boty. Týž den ještě dokončili vyplenění prázdného transportu svých obětí. Vše složili do vlaku, který odjel 19. června 1945 v 19.18 hod. směrem do Bratislavy. Bylo to v době, kdy se již celou záležitostí začala zabývat přerovská kriminální služba spolu se dvěma příslušníky sovětské NKDV.⁴⁶

Podle závěrečné zprávy Okresní kriminální úřadovny v Přerově z 10.7. 1947 bylo „...zastřeleno ze vzdálenosti asi 1m zezadu ranami do týla, dle jedné verze 244 osob, z toho 92 mužů, 50 až 60 dětí a zbytek žen, dle druhé verze asi 255 osob, z toho 40 žen a asi 8 dětí do stáří 6 let a dle třetí, nejpravděpodobnější verze asi 250 osob, z nichž mohlo být mužů asi 30, dětí do 10 let asi 15 – 20, dětí od 10 do 14 let také asi 15 až 20 a zbytek ženy.“ Podle mínění olomouckého vyšetřujícího soudce JUDr. Františka Doležala z roku 1968 to bylo 267 obětí. Tento údaj považuji za nejvěrohodnější.⁴⁷

Přímý účastník exhumace Jan Kodaj v roce 1974 uvedl 265 mrtvých. V německém archivu v Odelhausenu uvádí ing. Georg Klein 253 známých jmen obětí.⁴⁸

V kanceláři lověšického MNV zůstalo po rozebrání šatstva a cenných věcí slovenskými vojáky pouze 15 174 říšských marek, které pak dr. Antonín Mikloš předal 20. června 1945 na ONV v Přerově.⁴⁹

Z úředního záznamu ze dne 4. 7. 1947 vyplývá, že z vydrancovaného vlaku s uprchlíky slovenští vojáci zanechali nepotřebné věci jako skříně a staré pomalované truhly, které byly předány stavebnímu oddělení ONV v Přerově a zde byly spáleny.

Ráno 19. června 1945 Antonín Mikloš a Oldřich Zezula podal i hlášení o celé události předsedovi ONV v Přerově Bohumilu Šídovi a veliteli okresního četnického velitelství Františku Venzerovi. Bohumil Šída, František Venzera, zástupce přerovské vojenské posádky mjr. Václav Salaquarda, JUDr. Vavřinec Hudousek a dva důstojníci Sovětské armády a jejich tlumočnick prof. Karel Skácel, které pověřil vyšetřováním přímo sovětský velitel Přerova pplk. Filip Antonovič Popov, navštívili týž den místo činu a celou záležitost začali vyšetřovat. Na lověšickém MNV ještě zastihli asi dvacet slovenských vojáků v čele s K. Pazúrem, který na Venzerovu otázku, co že to provedli, rázným způsobem odvětil, že „je to jejich vojenská věc, aby se o to dále nezajímal“.⁵⁰

Když byl Pazúr sovětským důstojníkem požádán, aby se legitimoval, ukázal mu tento průkaz, „důstojník se usmál, zasalutoval a bez dalšího z místnosti odešel.“ Zároveň dal ostatním pokyn, aby

⁴³ Tamtéž, str. 5b.

⁴⁴ Tamtéž, str. 15.

⁴⁵ Tamtéž, str.40.

⁴⁶ SOA Přerov; závěrečná zpráva..

⁴⁷ Kopii podání 25. 7. 1968 JUDr. Františka Doležala z Prostějova, kterou poslal tehdejšímu ministru vnitra Pavlovi, jsem získal od prostějovského knihkupce Stanislava Pithnera.

⁴⁸ Kopii strojopisu vzpomínky Jana Kodaje z r. 1974 na exhumaci v roce 1947 jsem obdržel od jeho syna Jana Kodaje 13. 5. 1991.

⁴⁹ SOA Přerov; s. 10: Opis potvrzení odevzdání peněz ze dne 20.6. 1945. Očitý svědek Josef Bartoča z Újezdce, který byl na Švédských šancích 19. 6. 1945 mi 17. 5. 1995 uvedl, že zde ještě ráno hořela velká hromada, ve které se nacházely nejen občanské průkazy a jiné osobní doklady obětí, ale i velké množství německých marek.

⁵⁰ SOA Přerov; výpověď Antonína Mikloše, s. 8.

odešli. Při cestě zpět do Přerova, sovětský důstojník nic neřekl o tématu rozhovoru a jakými doklady se Pazúr legitimoval.⁵¹

Cyril Mucha u výslechu 18. 7. 1945 potvrdil, že zavolal bezpečnostní složky na železnici, aby dohlížely 19. 6. 1945 na vydrancované vagóny. Ty pak po naložení vyhozených věcí zpět do vagónů zaplomboval, přešel visáčkami a prázdné vagóny byly z transportu odstaveny na vedlejší kolej.⁵²

Po návratu do Přerova bylo podáno hlášení o krvavé noci nadřazeným vojenským a bezpečnostním úřadům. Antonínu Miklošovi bylo sděleno, že „poručík slovenské armády, vedoucí exekuční výpravy, měl k takovému zásahu oprávnění.“⁵³

Večer však byl již z příkazu pplk. F.A. Popova vydán na Karola Pazúra zatykač. Václav Salaquarda, František Venzera a dva sovětské důstojníci ho však již v Lověšicích nezastihli, neboť sedm minut před jejich příjezdem odjel vlakem směrem na Hodonín. Po návratu do Přerova a vyličení dané situace Popov nařídil mjr. V. Salaquardovi, aby K Pazúra zadržel na trati. Asi ve dvě hodiny ráno 20. června 1945 se mu ho podařilo telefonicky zastihnout v Rohatci. Po otázce, zda je to on, co provedl exekuci v Lověšicích a proč to udělal, Pazúr řekl: „Pán Major, to je naša věc, vám o tom nemôžem nič povedať a ja si to na príslušných miestach zodpoviem!“ Na další dotazy Václava Salaquardy již neopověděl a zavěsil telefon.⁵⁴

V Salaquardově svědectví o výsledku šetření v Lověšicích je uvedeno, že zde bylo popraveno 255 osob, z toho 40 žen a 8 dětí do šesti let. V zavazadlech popravených byly nalezeny ruční granáty, pancéřová pěst, obrazy A. Hitlera, H. Göringa, J. Goebbelse aj. V závěru pak mjr. Salaquarda dodává: „...vyšetřováním těsně po provedených popravách nedalo se zjistit, o jaké osoby z transportu uprchlíků se jednalo, zda to byli Němci, Slováci, či jinak.“ Podle vyprávění lověšických svědků slovenští vojáci uprchlíky částečně znali a tímto brutálním činem si s nimi vyrovnávali spory z období Slovenského národního povstání.⁵⁵

František Vaculík ve výpovědi popsal tento výjev:

„Viděl jsem také mezi jiným, že byla zastřelena matka, která měla s sebou asi šestileté dítě, a když matka spadla do jámy, žádalo toto dítě, aby bylo rovněž zastřeleno. Tento výrok proneslo toto dítě slovenským nářečím.“⁵⁶

Čet. asp. Bedřich Smetana ve výpovědi z 9. 8. 1947 na OBZ v Bratislavě popsal událost z června 1945 v Lověšicích na Švédských šancích. Uvedl, že Karol Pazúr do dohody s velitelem pluku škpt. Surovčikem a se styčným důstojníkem Sovětské armády se rozhodli po údajném zjištění, že se jedná o příslušníky SS, FS, DP a Hitlerjugend, kteří se aktivně zúčastnili bojů proti partyzánům, tyto zastřelit. Smetana uvedl, že Pazúr se dohodl o zastřelení karpatských Němců s předsedou MNV v Lověšicích. Věci zbylé po zastřelených, měly být rozdány bojujícím partyzánům a rodičům po zemřelých partyzánech. V závěru výpovědi Smetana řekl: „Pri tejto akcii bol prítomný člen MNV Lověšice, ktorý nám potom vrele d'akoval, že sme tak dôkladne zúčtovali s fašistickými bandami a zradcami slovenského národa. Predseda MNV sa vyjadril, že by potreboval stále mať okolo seba takýchto chlapcov, jako sme my, čím chcel vyjadriť, že s akciou úplne súhlasil.“⁵⁷

Tato surová událost byla následkem vyřizování si poválečných účtů, které nešetřilo ani malé bezbranné děti a jejich matky, jak o tom vypráví lověšický občan A. Kubík: „Ženy vesměs plakaly, jedna měla dokonce dvě děti v náruči, jedno jednorozční v levé, druhé asi tříleté v pravé náruči a u hrobu prosila, nevím zda česky nebo slovensky, aby nejdříve zastřelili její děti a potom ji. Voják, který se za ní stavěl, ji okřikl slovy „mlč“, načež ji střelil do týla. Žena i s dětmi spadla do hrobu. Vzápětí na to, což trvalo jen okamžik, šel podle hrobu poručík Pazúr a posvítíl si, kdo jest ještě živ nebo se aspoň hýbe a nyní střelil i ty dvě děti, které byly dosud živé a plakaly.“⁵⁸

⁵¹ SOA Přerov; výpověď Vladimíra Vinceny, s. 43.

⁵² SOA Přerov; výpověď Cyrila Muchy.

⁵³ Cit. výpověď Antonína Mikloše, s. 8.

⁵⁴ SOA Přerov; výpověď Václava Salaquardy, s. 23.b

⁵⁵ Tamtéž, s. 24.

⁵⁶ SOA Přerov; výpověď Františka Vaculíka, s. 28.

⁵⁷ SOA Přerov; výpověď Bedřicha Smetany, s. 55.

⁵⁸ SOA Přerov; výpověď Arnošta Kubíka, s. 74.

Hlavní strůjci události, jejich výsledky a potrestání

Velitel transportu 17. pěšího pluku jedoucího z Prahy do Bratislavy, mjr. Eugen Surovčík, byl vyslýchán Obranným zpravodajstvím již v srpnu 1945. V protokolu, napsaném 21. srpna 1945 na OBZ v Levicích, se praví: „Bolo dohodnuté, že tieto osoby, ktoré napáchali toľko zla, nesmú sa vrátiť na slovenskú pôdu. Na žiadosť poručíka OBZ Pazúra dodal som 20 vojakov so slovami: „Vy viete najlepšie, aké máte dispozície, čo máte a nemáte robiť. Keď niečo budete prevádzať, preveďte v nočnej dobe tak a na takom mieste, aby to neviděli civilné osoby. Pokiaľ mi je známe, celá akcia bola provedená nenápadně a v noci.“⁵⁹

Po odeznění euforie z konce války a protiněmeckých nálad se touto brutální hromadnou vraždou začaly zabývat naše justiční a vojenské orgány. Ústavodárné Národní shromáždění 10. července 1947 schválilo vyšetřovací komise bezpečnostního výboru, které měly za úkol prozkoumat hromadné zákroky proti občanům maďarské a německé národnosti a také jiným lidem po 5. květnu 1945. Ve výnosu se jmenovitě psalo také o Horní Moštěnici.

V červnu a červenci 1947 vyšetřovala okresní úřadovna v Přerově z popudu kriminální služby SNB v Praze svědky masové vraždy na Švédských šancích. Dne 2. června 1947 zahájil bratislavský vojenský prokurátor pátrání po npor. Karolu Pazúrovi, mjr. Eugenovi Surovčíkovi a ppor. Bedřichu Smetanovi za spoluvinu na zavraždění ppor. Ervína Bacušana v Bratislavě v červenci 1945. Při této příležitosti bylo vyslechnuto mnoho přímých svědků, kteří byli přítomni přípravě a pak i samotné exekuci na Švédských šancích. Na základě svědeckých výpovědí lověšických občanů, vedoucích státních, civilních, policejních a vojenských představitelů Přerova v roce 1945 a také zbylých dobšinských občanů z transportu, se události daly zrekonstruovat dne 18. a 19. června 1945. I když svědectví se někdy protiřečila, jsou nám dnes cenným dokladem k objasnění průběhu události.

Popor. v záloze Bedřich Smetana byl vyslýchán 9. srpna 1947 a zjišťoval se jeho podíl na postřílení 265 civilistů na Švédských šancích. Nebyl však za uvedený zločin trestně stíhán, prý pro nedostatek důkazů. Odsouzen byl za masakr v Petržalce a za smrt ppor. Ervína Bacušana.⁶⁰

O poválečném životě Bedřicha Smetany existují jisté dohady. Zjistil jsem, že se původně jmenoval Friedrich Schmitzer. Tento středoškolák s maturitou se narodil v Ostravě 22.5. 1920 a byl náboženství evangelického augsburského vyznání. Před nástupem trestu se za pomoci svých vlivných příbuzných, v té době politicky angažovaných, dostal Smetana přes Maďarsko do Izraele, kde nadobro končí jeho stopy.⁶¹

František Vaculík nebyl odsouzen a po válce odešel do severomoravského pohraničí. Byl správcem statku ve Vajglově a bydlel v Břidličné.⁶²

Za čin na Švédských šancích byl vyšetřován od 4. června 1948 pouze Karol Pazúr. Dne 14. ledna 1949 byl odsouzen Vrchním soudem v Bratislavě k sedmi rokům a šesti měsícům vězení. Podal však odvolání a zmateční stížnost.

Odvolal se rovněž státní vojenský žalobce plk. Anton Rašla za Nejvyšší vojenský soud v Praze 29. června 1949 zvýšil Pazúrovi trest na 20 roků vězení. Nepomohly ani několikrát intervence důstojníků 5. oddělení generálního štábu Československé armády i samotného náčelníka tohoto oddělení Bedřicha Reicina, nechvalně známého inscenátora politických procesů z počátku padesátých let. **Je známo, že ve věznicích v Bratislavě i v Leopoldově byl Karol Pazúr konfidentem Státní bezpečnosti.** To bylo nepochybnou příčinou, že z rozhodnutí prezidenta republiky Klementa Gottwalda z 28. února 1951 byl trest Karolu Pazúrovi snižen na deset let. Následujícího roku byl však definitivně propuštěn na základě všeobecné amnestie.⁶³

Z obžaloby vrchního vojenského prokurátora v Bratislavě plk. JUDr. Antona Rašly se můžeme dozvědět nejen o pohnutkách k přípravě a pak následném provedení celé akce, ale také zajímavé informace o minulosti a povahových vlastnostech odsouzeného na základě psychiatrického vyšetření. Najdeme zde také zmínku o jeho rodinných příslušnících.

⁵⁹ Citovaný příspěvek T. Staňka a L. Václavů v časopise Historie a vojenství 3/1991, s.170

⁶⁰ SOA Přerov, s. 121.b

⁶¹ Z vyprávění generála justice JUDr. Antona Rašly autoru tohoto pojednání v Bratislavě 21. listopadu 1994.

⁶² Tuto informaci jsem získal od Josefa Brázdy z Buku, syna lověšického sedláka Josefa Brázdy, u kterého František Vaculík pracoval.

⁶³ Citovaný příspěvek T. Staňka a L. Václavů s. 169.

Pazúr se plně přiznal ke všem částem obžaloby. Na svoji obranu uvedl, že „...v tom videl svoju vlastenskú povinnosť, keď tieto osoby postriela, a ďalej sa bráni tým, že k postrieleniu dostal súhlas od neznámeho nadporučíka Československej armády.“⁶⁴ Dnes je již těžko pravděpodobné zjistit, kdo byl tento záhadný a neznámý muž. Na Přerovsku se v ústním podání traduje, že celou akci řídil přímo z velitelského vagónu Viliam Šalgovič. 17. pěší střelecký pluk byl součástí 4. divize, ve které byl právě Šalgovič náčelníkem zpravodajského oddělení. V další části žaloby se praví: „...je dokázané, že obvinený dal zmienené osoby postrieľať svojvoľne a iba z chorobnej ješitnosti, aby sa mohol týmto ohavným zločinom vychvalovať. Obvinený npor. je zločinnej povahy a podľa posúdku pochádza zo zaťaženej rodiny a za celého jeho doterajšieho spôsobu života je zrejmé, že nevedol riadny život. Bol za bývalého Sloveského štátu členom HG, odišiel dobrovoľne na prácu do Nemecka, nevydržal nikde pri riadnej práci a je chorobne ambiciózný. Na vrodenný zločinecký sklon poukazuje aj tá okolnosť, že jeden jeho brat bol členom zbraní SS a páchal v minulej vojne také isté zločiny jako obvinený npor. Pazúr, za čo sa toho času nachádza vo väzbe u ľudového súdu v Trenčíne. Napriek tomu však nejde u npor. Pazúra o taký chorobný sklon, ktorý by vybočoval pričitateľnosť (správne príčetnosť), lebo podľa posudku znalcov (por.č. 17 spisu Oz-57/1948) je obvinený normálny a za svoju činnosť zodpovedný. V danom prípade ide iba o morálnu menejcennosť, ktorú sa snaží obvinený maskovať vlastnectvom.“⁶⁵

Další část obžaloby vytýká oprávněně Karolu Pazúrovi, že neodevzdal podezřelé údajné kolaboranty příslušným bezpečnostním úřadům, neboť v té době již fungovaly Lidové soudy. Bylo vyvráceno také tvrzení obžalovaného, že zjišťoval před popravou u všech totožnost a národnost. Soud zjistil, že mezi zastřelenými byly dvě ženy slovenské národnosti.

Závěr obžaloby jasně vyznívá v neprospěch Karola Pazúra a veřejně se distancuje od nehumánního činu obžalovaného důstojníka Československé armády: „Týmto činom obvinený poškodil dobré meno armády, ale aj celého nášho národa... Preto je tu verejný záujem, aby bol priamo manifestačne označený jako výnimka, aby nelpela škrvna na cti nášho národa.“⁶⁶

Z rozsudku vyneseného Vrchním vojenským soudem v Bratislavě vyplývá, že odsouzený se necítil vinný a svého činu nelitoval. Popravy karpatských Němců vedl sám, na svoji zodpovědnost a se souhlasem velitele pluku v takové dokonalosti, aby z eskortovaných osob nezůstal nikdo naživu. „Konal to z vlasteneckého citu, vedený túžbou po odplate za neludské činy, ktorých sa dopúšťali Nemci v tejto vojne na pokojnom civilnom obyvateľstve po celom Rusku, na Slovensku, jako aj na príslušníkoch čs. vojenských a partyzánskych jednotiek.“⁶⁷

Soud se neztotožnil s tvrzením odsouzeného, který se odvolával na § 1 zákona č. 115/1946 Sb. o beztrestnosti některých jednání, souvisejících se spravedlivým odplácením za některé činy okupantů. Bratislavský soud usvědčil Pazúra ze lži, že se při vyšetřování přesvědčil, že „všetky zastřelené osoby sú fašistami.“ Ženy a děti nechal popravit z prostého důvodu: „nevedel, čo s nimi počať, keď mužský budú zastrelení.“ Zajímavá je ta pasáž rozsudku, kde se uvádějí polehčující okolnosti odsouzeného, mj. to, že Pazúr neodjel po činu do zahraničí, když mu nabídla cizí zpravodajská služba pomoc k útěku.⁶⁸ Tento návrh odmítl a učinil o tom hlášení příslušným úřadům.

V odvolání z 19. února 1949 Karol Pazúr obvinil tiskové orgány Národně socialistické strany na Moravě a Demokratické strany na Slovenska za to, že úmyslně vyvolaly aféru okolo procesu, aby před nastávajícími volbami zdiskreditovaly Komunistickou stranu Československa a Komunistickou stranu Slovenska.⁶⁹

Ve stanovisku Ministerstva národní obrany v Praze k použití zákona č. 115/46 Sb., které si vyžádal Nejvyšší vojenský soud v Praze v souvislosti s tímto procesem, je opět několik zajímavých informací, které vyvracejí možnost použití tohoto zákona. I když k činu došlo v době, na kterou se tento zákon vztahuje (a připusťme, že zde mohlo jít skutečně o jedince – pomahače německých okupantů) a tudíž tímto činem chtěl pachatel pomstít nelidskost Němců, spáchanou za války, všechny ostatní argumenty neobstojí, neboť svým chováním, jednáním a vystupováním a také postojem svých

⁶⁴ Tamtéž str. 81.

⁶⁵ Tamtéž str. 182.

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Tamtéž

⁶⁸ Tamtéž str. 173.

⁶⁹ Tamtéž str. 174

sourozenců před válkou i v jejím průběhu neměl k tomu žádné důvody. Z tohoto stanoviska proti použití zmíněného zákona ve spojitosti s procesem Karola Pazúra vysvítá:

Minulost obžalovaného: zejména prokázáný jeho dobrovolný odchod na práci (které se většinou doma vyhýbal) do Německa, členství v německém reprezentačním fotbalovém mužstvu, později jeho členství – byť jen krátké – v HG, z čehož lze vyvodit, že činem se snažil spíše zakrýt vlastní své dřívější kolaborantské sklony.

Nedostatečné jeho subjektivní přesvědčení, že jde o fašisty (u hlavního přelíčení řekl, že předpokládal, že všechny zastřelené osoby jsou fašisté).“

Ohledně žen a dětí doznal, že jejich popravu nařídil z rozpaků nad dalším jejich osudem: nevěděl, co s nimi počít, zejména u dětí, jejichž věk se pohyboval od 1 roku výše, lze tvrdit, že o nějaké odplatě nemůže vůbec být řeči.

Znalci lékaři označili jako pohnutku činu mravní méněcennost obžalovaného, při které za své činy jest odpovědný.

S mravní méněcenností souvisejí rodinné poměry obžalovaného, špatná pověst, kterou celá jeho rodina požívá, dědičné zatížení po otci, minulost jeho bratra Julia, který byl roku 1932 odsouzen pro špionáž ve prospěch Maďarska, byl pak horlivým členem HG, vstoupil do zbraní SS a je t.č. ve vyšetřovací vazbě v Trenčíně a minulost jeho sestry Etely, která se za okupace stýkala s německými důstojníky a byla podezřelá ze špionáže ve prospěch Němců.

Povaha transportu slovenských Němců, náhodný způsob střetnutí se obžalovaného s tímto transportem, nedostatek jakéhokoliv podnětu k zákroku proti příslušníkům transportu a nedostatečný způsob zjištění provedeného obžalovaným o druhu transportu.⁷⁰

Paradoxní na tomto případu je, že vojenský prokurátor a státní žalobce v procesu s K. Pazúrem, JUDr. Anton Rašla, nastoupil kolem roku 1955 výkon trestu v Leopoldově.

Karol Pazúr v 60. a 70. letech působil jako přední funkcionář Svazu protifašistických bojovníků a 15. listopadu 1973 si podal žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb.. Toto osvědčení obdržel 20. května 1975, i když v jeho trestních spisech bylo uvedeno, že byl členem HSLS i HG. Členství v Hlinkově gardě představovalo však zákonnou překážku pro získání uvedeného osvědčení. Pazúrovými přímluvci byly Krajská správa Sboru národní bezpečnosti a správa Státní bezpečnosti v Banské Bystrici.⁷¹

O suverénním vystupování tohoto samozvaného vykonavatele ortelu smrti nad karpatskými Němci svědčí ještě tato jedna epizoda.

Anton Rašla se střetl v roce 1969 na jedné vzpomínkové slavnosti v Sušici u příležitosti oslav 25. výročí Slovenského národního povstání jako delegát Vojensko-historického ústavu s Karolem Pazúrem, který vedl jednu městskou delegaci ze Středoslovenského kraje. Ve svých pamětech, uložených v archivu SNP v Banské Bystrici, o tomto střetnutí Anton Rašla píše: „Pazúr bol ovešaný metálmi, vystupoval suverénne jako zaslúžilý činiteľ a podľa toho ho aj privítal generál František Šádek: šlo predsa o bojového druhu, tykali si, objímali sa, avšak neviem, či bol gen. Šádek informovaný o tom, za čo Pazúr sedel (alebo vôbec vedel o jeho odsúzení). Pazúr sa s blahoskonným úsmevom priblížil aj ku mne – tykať mi sa zrejme neopovážil, avšak podával mi ruku (!) so slovami „ja vam odpúšťam – to bola vtedy taká doba!“⁷²

Exhumace společného hrobu a snaha zatajit událost po roce 1948

Exhumace obětí byla provedena v největší tajnosti na příkaz Ministerstva vnitra 7. – 9. října 1947 za asistence přerovských příslušníků SNB, dr. Severina ze StB v Olomouci, okresního hygienika MUDr. Bohumila Crhonka, přerovských hrobníků a příslušníků speciální asanační jednotky z Terezína. V mnohém potvrdila výpovědi přímých svědků této tragické události.

Asi 71 těl mužů bylo naloženo do beden a pohřbeno na přerovské hřbitově, vlevo od hlavní brány, kde dříve bylo zahradnictví. Pohřební akt provedl přerovský římskokatolický kněz P.Složil za

⁷⁰ Tamtéž, str. 174–175.

⁷¹ Tamtéž, str. 169.

⁷² Tamtéž, str. 175. (Výňatek z paměti generála JUDr. Antona Rašly z roku 1987)

přítomnosti JUDr. Jurečky z ONV v Přerově a místních strážmistrů SNB Jana Kodaje a Petra Kučery. ostatní oběti byly zpopelněny v olomouckém krematoriu. Jednalo se především o ženy a děti.⁷³

V červenci roku 1947, kdy se o tento politováníhodný čin začala zajímat i zahraniční veřejnost, začalo již zmíněné hromadné vyšetřování tohoto zločinu. Proces s hlavními iniciátory se měl konat v Bratislavě počátkem roku 1948. Dne 24. února 1948 dostal státní zástupce v Olomouci JUDr. František Doležal rozkaz z Ministerstva spravedlnosti, aby všechny spisy zaslal do Prahy, neboť si je vyžádalo Národní shromáždění v důsledku interpelace poslanců dr. Chudoby, dr. Ducháčka, dr. Koželuhové, ministra dr. Procházky aj.

Státní orgány po únorovém puči v roce 1948, i přes svou snahu na celou událost zapomenout, musely dovést soudní jednání do konce. Přispěly však k tomu, že se o ní následujících čtyřicet let nemluvilo.

Pomník na přerovském hřbitově

Městský hřbitov v Přerově je místem posledního odpočinku zdejších občanů. Vedle prostých hrobů stojí i honosné hrobky, pomníky významných přerovských osobností a důstojné pomníky obětem obou světových válek. V centru hřbitova se nalézá památník obětem nacismu od akademického sochaře Josefa Bajáka, u kterého se scházejí v květnových dnech pravidelně od druhé světové války místní občané.

Pomník na přerovském hřbitově připomíná tragické události

Dne 14. listopadu 1993 v místě bývalého zahradnictví, kde byly uloženy po exhumaci pozůstatky 71 mužů – karpatských Němců, byl odhalen starostou města JUDr. Petrem Dutkem prostý pomníček. Slavnostnímu aktu předcházela bohoslužba v širavském kostele sv. Michala, celebrowaná Msgr. Ernestem Tatarou ze Spolkové republiky Německo a položení věnců u památníku obětem nacismu za účasti pozůstalých i občanů Přerova. Pomník byl navržen ing. arch. Vojmírem Prášilem a postaven za příspěví Městského úřadu v Přerově, Okresního úřadu v Přerově a Muzea Komenského v Přerově.

Prostý dubový kříž s trnovou korunou má na žulové desce tento nápis v českém a německém jazyce:

„Na tomto místě jsou po exhumaci v roce 1947 uloženy tělesné pozůstatky karpatských Němců ze Slovenska, kteří byli spolu s ženami a dětmi zavražděni na Švédských šancích v noci z 18. na 19. června příslušníky 17. pěšího pluku z Petržalky.“

Další dva řádky jsou citátem J. J. Rousseaua: „Vidíme-li nespravedlnost a mlčíme-li k ní, pášeme ji sami.“

Následuje též text v němčině a pak jména míst, odkud oběti pocházely: Janova Lehota, Horný Spiš a Dobšiná.⁷⁴

František Hýbl

pozn. red. V textu se vyskytuje zmínka o generálovi Antonu Rašlovi, který se přičinil o odsouzení Karola Pazúra. Je zde zmínka též o tom, že byl později sám odsouzen do výkonu trestu odnětí svobody. Proto uvádíme jeho krátký životopis.

⁷³ Citované vzpomínky Jana Kodaje na exhumaci v roce 1947.

⁷⁴ Text a citát připravil František Hýbl, německý překlad pořídil prof. Dr. Franz Hofmann.

Generál Anton Rašla

Narodil sa 15. septembra 1911 v Pavliciach, dnes súčasť Voderád, v okrese Trnava. Potom býval (a vlastne dodnes býva) v rázovitej bratislavskej štvrti nad Dunajom - Zuckermadli. Aj rodení Prešpuráci tvrdili, že nik nehovorí lepšou zuckermadlovčinou ako práve generál Rašla. Ako študent práv sa v Prahe a Bratislave angažoval v sociálnodemokratickom mládežníckom hnutí, spolupracoval so skupinou intelektuálov združených okolo časopisu DAV, sám prispieval do viacerých ľavicových novin. V rokoch 1939 až 1943 bol sudcom vojenského súdu v Bratislave, Poprade, Banskej Bystrici a ako príslušník Rýchlej divízie i na východnom fronte v Sovietskom zväze v Žitomíri. Na Slovensku sa zapojil do ilegálneho protifašistického hnutia, spolupracoval so 4. a 5. ilegálnym vedením KSS, za čo ho v rokoch 1941 a 1943 väznili. Ako 33-ročný sa počas SNP stal členom povstaleckej SNR, zástupcom jej povereníka pre veci vojenskej a poľným prokurátorom Prvej čs. armády na Slovensku, neskôr náčelníkom spravodajského oddelenia Hlavného štábu partizánskych oddielov. Po vojne pracoval v Prahe ako námestník generálneho vojenského prokurátora, potom ako obžalobca pri Národnom súde v Bratislave. Pri spomienkach na toto obdobie je známa jeho veta: „Okrem toho, že som mal svoju povinnosť, konal som aj zo svojho presvedčenia.“ V rámci ťaženia proti tzv. slovenským buržoáznym nacionalistom dostal doživotný žalár a po prepustení na slobodu ho vo vykonštruovanom procese znova odsúdili na štyri roky väzenia. Známe je aj to, že sa pod jednou strechou v Leopoldove stretol s tými, ktorí stáli počas Povstania na opačnej strane barigády. Neskôr pracoval na podradných úradníckych miestach. Po úplnej rehabilitácii v roku 1963 prednášal striedavo na právnických fakultách v Bratislave a Košiciach a pracoval vo Vojenskom historickom múzeu. Od roku 1984 je na penzii, ale napísal viacero odborných i memoárových kníh.

Vězeňské fondy v SOKA

Pracovníci Kabinetu dokumentace a historie VS ČR dlouhodobě mapují historii vězeňství v českých zemích. Za tímto účelem se snaží získat přehled o písemnostech, uložených ve Státních okresních archivech České republiky. Výsledkem tohoto průzkumu by měla být samostatná publikace *Průvodce po archivních fondech*, sloužící zejména badatelům, zabývajícím se problematikou vězeňství. Práce bude rozdělena na dva oddíly: český a moravský. Oba oddíly budou nadále členěny regionálně.

Projekt byl započat koncem roku 2002 a doposud byly zpracovány fondy SOKA východních Čech (Hradec Králové, Chrudim, Svitavy, Rychnov nad Kněžnou, Jičín, Pardubice, Náchod a Trutnov). Průzkum není zaměřen pouze na fondy, které jsou pozůstatkem činnosti konkrétních věznic, ale zabývá se i jednotlivinami ve fondech s vězeňstvím zdánlivě nesouvisejícími. Jedná se zejména o archivy měst, fondy městských úřadů, ONV, MěNV, MNV a také okresní soudy.

Pokud jsou v archivech dochovány fondy věznic okresních soudů, lze v nich ve většině případů nalézt pomocné knihy (podací protokoly, vězeňské protokoly, indexy apod.). Ve fondech městské samosprávy a národních výborů pak dokumenty, vztahující se ke stavbám městských věznic z 19. století spolu se stavebními plány (např. v SOKA Trutnov, Chrudim, Rychnov nad Kněžnou). Za povšimnutí stojí archiválie k činnosti popravčího mimořádného Lidového soudu v Hradci Králové (SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové 1225 – 1945) a materiály týkající se městské šatlavy v Novém Městě nad Metují v 19. století (SOKA Náchod, fond Archiv města Nové Město nad Metují).

Ve fondech národních výborů lze nalézt doklady o provozu internačních a sběrných táborů pro osoby německé národnosti po druhé světové válce, vyhlášky a nařízení k zacházení z internovanými osobami, táborové směrnice a řády. V některých případech svědčí o snaze samospráv objasnit události, jež se odehrály na jejich území v letech 1939 – 1945. K nejvýmluvnějším svědectvím patří výpověď Marie Chomszákové o jejím pobytu v koncentračním táboře Dětrichov (SOKA Svitavy v Litomyšli, fond ONV Moravská Třebová 1945 – 1960). Archivní fondy obsahují také úřední korespondenci mezi národními výbory a věznicemi, ze které lze čerpat informace o pracovních oddílech dislokovaných na místech, kde byli vězni využíváni na veřejné práce. O poměrech u těchto oddílů vypovídají písemnosti MěNV v Chlumci nad Cidlinou, kde působil od roku 1946 oddíl z věznice Valdice (SOKA Hradec Králové, fond MěNV Chlumeck nad Cidlinou 1945 – 1990).

V materiálech okresních soudů jsou nejvíce zastoupeny pomocné knihy (protokoly, indexy). Zajímavou část tvoří například v případě fondu Okresní soud Nové Město nad Metují (SOkA Náchod) protokoly o pravidelných týdenních kontrolách věznice 1878 - 1897, jejichž součástí byly i stížnosti a požadavky vězňů.

V nejbližších měsících by měl být dokončen archivní výzkum v oblasti východních Čech. Poté bude bádání pokračovat v Čechách jižních. Vzhledem k rozsáhlosti celého projektu zatím nelze přesně odhadnout, kdy budou práce dokončeny.

Průvodce po archivních fondech by měl přinést mnoho nových námětů a poznatků z oblasti historie vězeňství a přispět k doplnění našich znalostí v tomto oboru.

Ondřej Hladík

Ohlasy

Po přečtení druhého čísla Historické penologie, které jsem obdržel v pondělí, mi tzv. nedá, abych nereagoval na článek Miroslava Bureše z r. 1990, týkající se zacházení s německým obyvatelstvem po válce. Tato oblast je dodnes značně zahalena různými fámami z obou stran, ať se již týká počtu obětí, tak i způsobů zacházení. Zajímá i mne osobně, dost dlouho se této problematice věnuji, v posledních letech i trochu formálně, jako kronikář jedné horské obce v Orlických horách, kde obyvatelstvo bylo z 90% odsunuto. Dovolte, abych k obsahu článku (i když vím, že pouze cituje) jen konstatoval, že jako právník nemám rád výrazy: hodně, mnoho a pod., tedy výrazy dosti nepřesné. Dále si myslím, že názor člověka, který musel něco opustit, je skoro vždy zkreslený, se snahou vylepšovat sám sebe nebo svoji skupinu.

Základní rozdíl (kterým nechci omlouvat jednání některých jedinců) je v tom, že surovosti prováděné na českém obyvatelstvu v roce 1938 a v průběhu války byly vědomě řízená a schválená brutalita, lze říci, že se jednalo o akt státu proti obyvatelstvu. To samé platí o postupu vůči jiným národům Evropy. V rámci toho pochopitelně, druhotně se objevovala ještě bestialita jednotlivců. Zvěrstva na Němcích po válce však prováděly pouze samozvané skupiny, možno říci lůza, lumpenproletariát. V žádném případě nebyly aktem státní moci, státní msty. V tom vidím ten základní rozdíl a hrůzu nacistického Německa v době války. Myslím si, že toto měl autor článku uvést v úvodu či závěru. Včetně toho, že tyto zavrženíhodné skutky musíme odsoudit a potrestat, pokud to je ještě po tolika letech možné. Omlouvám se, že Vám takto píši. Děkuji.

V.M.

Návštěva soudců a soudních úředníků v Památníku Praha Pankrác

V květnu navštívila Vrchní soud v Praze a Památník Pankrác početná skupina zaměstnanců Okresního soudu v Kladně. Výprava 45 soudců a soudních úředníků byla přijala předsedou Vrchního soudu Praze, JUDr. Vladimírem Stiboříkem, který je v foyeru budovy u osmi panelů, dokumentujících historický vývoj soudního komplexu seznámil s důležitými historickými mezníky, kterými prošlo soudnictví od počátků české státnosti. Návštěvníci měli také možnost si prohlédnout historickou Velkou porotní síň, kde se v minulosti odehrávaly významné soudní procesy. Vedoucí Kabinetu dokumentace a historie PhDr. Aleš Kýr posléze navázal na historický exkurs předsedy Vrchního soudu a obrátil pozor přítomných k historickým podmínkám moci exekutivní. Jako vhodný prostor pro výklad se ukázal být Památník v objektu věznice Pankrác. Zájem návštěvníků vzbudily nejen historické repliky mučících nástrojů, ale i historické okolnosti, které provázely všechny vývojové etapy při zacházení s pachateli trestných činů, ale i oběťmi obou totalit, které dramaticky zasáhly do života posledních generací. Řada návštěvníků odcházela s vědomím, že soudní praxe je důležitou podmínkou a nedílnou součástí demokracie. Pankrácký Památník tak opět přispěl k oživení právní i morální odpovědnosti u státních zaměstnanců, jejichž postoje jsou pro kvalitu i samotné zachování demokratických principů ve společnosti rozhodující.

Pracovníci Okresního soudu v Kladně při výkladu předsedy Vrchního soudu JUDr. V. Stiboříka u panelů na Vrchním soudě o historii soudní budovy a v Památníku Pankrác

Text a foto Eduard Vacek

Odškodnění, soudní spravedlnost a etika

Politici vězni kroutí nechápavě hlavou. *Za tři měsíce ve vazbě neprávem a zkažené Vánoce, bez manželky a bez syna, stát vyplatí Radovanu Krejčířovi stíhanému kvůli půlmiliardovému celnímu úniku 200 tisíc korun odškodného! O odškodnění rozhodl Městský soud v Praze. "Vrchní státní zastupitelství v Praze svou nečinností zasáhlo do osobnostních práv celé rodiny," zdůvodnila verdikt soudkyně Dagmar Stamidisová. Krejčířovi přiřkla sto tisíc korun, jeho manželce a synovi po padesáti tisícovkách.* Politici vězni, kteří strávili v komunistických věznicích desítky let, pokud nebyli popraveni, získali jako satisfakci od státu nepoměrně menší finanční kompenzace, než lidé, kteří svými obchodními a finančními aktivitami balancují na hranicích zákona, nebo zákon překračují. Zničené životy pro pevné etické a mravní postoje váží na vahách spravedlnosti nové demokracie, bohužel, nepoměrně méně.

(zdroj: deník Blesk 3. 6. 2004)

Naše recenze

Zatím dobrý

V červnu tohoto roku vyšel český překlad (pro anglickou verzi se v Americe nenašel nakladatel) románového zpracování dobrodružného života odbojové skupiny bratří Mašínů od autora Jana Nováka, s českým názvem *Zatím dobrý* a podtitulem *Mašínové a největší příběh studené války* (nakl. Petrov, přeložila Petra Žallmannová, 800 stran, obrazová příloha, cena 650 Kč). Cena asi mnohé potenciální čtenáře odradí, což je velká škoda. Po Rambouskově knize *Jenom ne strach*, Němečkové práci *Mašínové a Čtyřech českých osudech* Zdeny Mašínové a Rudolfa Martina je to dosud nejpodrobnější sonda do životů pěti dobrodruhů, nad jejichž odvahou se doslova tají dech. Novákův pečlivě lektorovaný román faktů jsem přečetl jedním dechem a dal mi odpověď na mnoho dosud nezodpovězených i choulostivých otázek. Především jsem si uvědomil, že na skutky mašínovců je třeba pohlížet pouze zorným úhlem tehdejší doby. Po puči v roce 1948 rozpoutala vládnoucí moc opravdové peklo - politické vraždy v masovém měřítku, násilné stěhování nespolehlivých lidí, tedy skutečných a potenciálních odpůrců režimu a tzv. kulaků do plesnivých děr, věznění, mučení, vše na běžícím páse. Autor to dokládá řadou skutečných a otřesných osudů, málo se ví, jak nelidskému mučení byla v letech po jejich útěku vystavena maminka bratří Mašínů a celá jejich širší rodina.

Bratři Mašínové již v útlém věku vykonali koncem druhé světové války řadu statečných činů a byli vyznamenáni za chrabrost samotným prezidentem Benešem (mimo jiné ukrývali i sovětského vojáka Stěpana Sannikova, který pak šel určitě rovnou do gulagu). Po puči byli svědky a přímými účastníky, jak je jméno jejich otce, legendárního Josefa Mašína, brigádního generála in memoriam, vláčeno bahnem a jak jejich vlastní rodina je terčem persekuce. Obdaření genetickou výbavou po hrdinském otci si to nehodlali nechat líbit a vyhlásili režimu soukromou válku, jak zpívá v mašínovské písni Jan Vyčítal. Soukromou válku se všemi důsledky, proti všem, kterým režim svěřil střelnou zbraň. Jejich plány se jim většinou nepodařilo realizovat - atentát na Čepičku, ozbrojený útok na autobus, převážející esenbáky, destrukce průmyslových objektů. Ale i tak se podrobnosti o

jejich akcích šířily ústním podáním a informovala o nich Svobodná Evropa, byli povzbuzeni pro neotupělou část národa a hlavně pro muky v uranových dolech. Dodnes jsou jim vyčítána usmrčení drobných přísluhovačů režimu; masové vraždy spáchané oficiální mocí, za něž nebyl dodnes nikdo potrestán, nikoho už nevzrušují, ani státního zástupce Bednáře.

Já, autor tohoto textu, jsem se na přelomu padesátých a šedesátých let dopustil kolaborace s režimem, jen abych se dostal na vysokou školu (ne, že bych klesl tak hluboko a stal se třeba spolupracovníkem StB, probůh). Napsal jsem o tom tlustou a dost úspěšnou knihu, snad jsem to také trochu později odčinil, ale moc mi to nepomohlo, ponese si svůj kříž dál, do konce života, což bude našťástí již zanedlouho. Říkám to jen proto, že kdybych byl tehdy starší a přilepiti se Mašínům do cesty, musel bych si rozhalit hrud' a sám zavelet: palte!

Kniha podrobně líčí úžasný útěk pěti statečných, tedy Mašínů, Paumera, Janaty a Švédy přes NDR do Západního Berlína; není mnoho příkladů, jak hluboko pod dno svých sil dokáží někteří lidé sáhnout. A uchvátilo mne, že se našlo i pár statečných Němců, kteří psancům pomohli a riskovali tak odplatu starých nacistů, kteří pronásledování skupiny řídili. 27000 východoněmeckých policistů, sovětských vojáků a kágébáků Mašíny nedostalo, čemuž se sice rozum vzpírá uvěřit, ale stalo se. "A snad sám stvořitel držel vám palce", jak zpívá Jan Vyčítal. Vlastně je to jediné vysvětlení. Bohužel se přízeň stvořitele vyhnula Zbyňkovi Janatovi a Václavu Švédovi. Byli v Německu lapeni a předáni československým soudruhům s podmínkou, že oba budou popraveni. Stalo se.

Hudebník Vladimír Merta napsal do Lidových novin, že Mašíní šli na Západ za lepším. Ach jo, ta věčná česká malost. Co je vlastně "to lepší"? Oni totiž ihned poté, co se proboujvali do Západního Berlína, alarmovali americkou armádu, aby je vyzbrojila a shodila na padácích do oblasti Chotěbuzi, kde v místní nemocnici ležel jejich postřelený kamarád Švéda. Američané pochopitelně ztuhli a žvýkačky v ústech se jim zastavily.

Mašínové a Paumer si pak odsloužili pět let u Zelených baretů, kde patřili k nejlepším. Stále věřili, že se na padácích snesou do vlasti. Po maďarské revoluci v roce 1956 si však uvědomili, že USA nehnou pro osvobození Východní Evropy prstem. Teprve potom začali uvažovat o civilním uplatnění. Mimochodem, i zde byli velmi úspěšní, dnes jsou za tou vodou "za vodou", což se v místním bahnisku neodpouští.

Kdo je schopen pohlédnout na tehdejší zruďnou dobu jejím prismaťem, měl by přinejmenším uznat, že jen díky odbojové skupině bratří Mašínů, díky neprávem zapomenutému Vladivoji Tomkovi (popravenému až v roce 1960) a dalším, rovněž neprávem zapomenutým bojovníkům, nelze jednoznačně říci, že národ se poddal jako celek.

Myslím, že senát by měl vyznamenání aspoň navrhnout, byť prý o něj Mašínové a Paumer nestojí, vřdyť prezident republiky ho stejně nebude akceptovat. Má bohatý výběr - Gotta, Vondráčkovou, Trošku, Ludvíka Svobodu...

Nad knihou zkušeného spisovatele Jana Nováka lze přemýšlet, lze jí trýznit nebo ji jen zhltat jako rodokaps.

Poděkování si zaslouží též pečliví lektori Pavel Žáček a Miroslav Žallman, jakož i mašínolog Martin Vadas

Clánek byl napsán pro redakci Britských listů

Martin Štumpf,
amst@volny.cz

Čarodějnice a Svatá inkvizice

Vydavatelství Eko-konzult vydalo v loňském roce zajímavou publikaci. Jde o historii čarodějnických procesů, při nichž strašlivým způsobem, pod patronací katolické církve a vládnoucích papežů, zahynuly statisíce lidí, především žen. Publikace seznamuje čtenáře i s prostředky a formami, jimiž věznilé dosahovali tzv. přiznání. Autorem historické publikace je německý historik Jan Scherr, použit byl český překlad z roku 1910. Naše ukázka je ze závěrečných kapitol knížky...

Papežská neomylnost

Innocenc VIII. ve své neomylnosti ve zmíněné bule prohlásil a tím poručil věřit, že německé čarodějnice »nepaměťlivy spásy své duše a odpadajíc od katolické víry, tropí s démony, kteří se s nimi co Incubi (tvorové mužského pohlaví) spojují, neplechý, kazí, dusí a ničí voláním, písněmi a zapřísaháním se, všemožnými ošklivými kouzelnými říkadly, přestupky, zločiny a ohavnostmi plody života žen i zvířat, dále plodiny polní a ovoce, vinice, louky, zahrady a pole, ba sužují, mučí docela i lidi, muže i ženy, rovněž jako dobytek všeho druhu zlými vnitřními i vnějšími nemocemi, mužům překážejí oplodňovat, ženám počít, mužům, aby neobcovali s manželkami, ženám, aby se neodevzdávaly manželům; dále, že čarodějnice rouhavými ústy při křtu zapírají přijatou víru a že se dopouštějí z návodu ďáblova nesčíslných neřestí, ohavností a zločinů k nebezpečí vlastní duše, k urážce božského majestátu, k pohoršení a špatnému příkladu mnohých«. Za takových okolností nesměli Sprenger a soudruzi váhat, aby se vši horlivostí tuto pohromu německé země vyhubili a tak již v letech 1484 - 1489 bylo zapáleno více než 89 čarodějnických hranic. Přesto se zdálo, že to dobře nepůjde. Čarodějnický proces byl v Německu tak nepopulární jako inkvizice. Rozumní duchovní přímo kázali proti upalování čarodějnic. Avšak tentokrát, jako se to stává nejčastěji, zvítězil nerozum. Zvláště, když se pro čarodějnické procesy ve jménu hlediska hierarchického podařilo získat duchovní knížata a množství větších i menších dynastií z pozice hospodářské.

Významný zdroj příjmu

Čarodějnické procedury se zejména za třicetileté války pro mnohé zkrachovalé šlechtice, finančně stísněné biskupy, opaty a pro městské rady staly co nejhorlivěji využívaným pramenem příjmů. Jeden z odpůrců čarodějnických procesů, Cornelius Loos, zajisté již dříve, než v 16. století mohl plným právem říci, že všechna ta zařízení nejsou nic než »nové vynalezené alchymistické tajemství, jak z lidské krve dělati zlato«. (Hauber, I. 74. a násl.) Reforma víry v čarodějnice neoslabila, neuhasl ani čarodějnické hranice, spíše naopak! Byli-li reformátoři vytrvalí ve víře v ďábla, byl Luther obzvláště pravým fanatikem víry v satana. Pro něj byl svět v plném slova smyslu »plný ďáblů«, jichž se sice nebál, kteří mu však způsobili dost práce. Nejvíce tehdy, když mu hemoroidní bolesti a hypochondrie se satanem připravily osobní setkání. (Zvláště za Lutherova pobytu na Wartburgu, jak je dobře známo, měl ďábel na něj spadeno. Luther se zde stává, bez vědomí a vůle, směšným, když vážně vypráví o pokušeních, jimiž ho zloduch sváděl. Například ve Stolních řečech.) S ohledem na názory reformátorů na ďábla a jeho působení na zemi bylo docela v pořádku, když v zemích, které se přiklonily k protestantismu, bylo pronásledování čarodějnic neméně horlivé jako v těch, které zůstaly katolickými. Zdálo se sice, že v době augsburského náboženského míru (Uzavřen v Augsburgu /jižním Bavorsku/ r. 1555, sjednána rovnoprávnost protestantů s katolíky v říši německé. - překl.) horlivost tu a tam chladne, avšak opět byla povzbuzena zejména jezuiti, kteří kdekoli v Německu našli přístup, na hranici pod označením kouzelník a čarodějnice vodili přívržence reformace. Protestanti pak v práci pro říši boží za katolíky nechtěli zůstat pozadu a tak po celém Německu začalo upalování čarodějnic ve velkém.

100 000 obětí

Katolíci a protestanti, knížata, preláti, zchudlí purkmistři a zchudlí kobytkáři zuřili o závod, aby »příšery z kořene vyhubili«, jak se vyjádřil purkmistr Pheringer z Nördlingenu (v západním Bavorsku). V tomto malém říšském městě jen v letech 1590-1594 bylo zapáleno 32 hranic. »Zpopelňování« ve velkém v Německu, kde následkem politické roztržičnosti a konfesionálního závodění ad majorem dei gloriam (k větší slávě boží) byly procesy proti čarodějnicím prováděny důkladněji a soustavněji než v kterékoli jiné zemi, nastalo asi r. 1580 a trvalo celé století; neboť r. 1678 salcburský arcibiskup připravil poslední hranici velkého stylu, na níž bylo spáleno ne méně než 97 osob. Velmi často se stávalo, jako v tomto případě, že nepatrné vyšetřování vyrostlo v obrovský proces, který strhával do záhuby stovky osob každého věku, pohlaví a stavu, duchovní i laiky, urozené dámy i dívky poddaných, kanovníky i nevolnické pacholky, umělce i řemeslníky, učence a sedláky, stařeny, paní, dívky i děti. Tak např. würzburgský biskup, Filip Adolf z Ehrenbergu, dal v krátké době mezi léty 1627 -1629 ve svém klášteře popravít devět set (900) čarodějnic, z nichž 219 připadalo na oběti z města Würzburgu. Uváží-li se, že v samotném hrabství Nisscké (ve Slezsku - teď pruském, na řece Nise - překl.) bylo v letech 1640-1651 upáleno na 1000 čarodějnic, že ve městě Brunšviku pouze lety 1590 až 1600 hraniční kůly čouhaly před branami »hustě jako les«; pomyslíme-li konečně, že každé město, každé místo, každá prelatura, ba každé šlechtické hnízdo - pán na Raitzowě dal na jednom ze svých statků v Holštýnsku v jediném dnu upálit 18 čarodějnic - chtělo mít čarodějnické hra nice, pak to není přehnaný, nýbrž docela mírný odhad, že čarodějnické procesy jen v německých zemích usmrtily 100 000 obětí. Jako vždy v časech všeobecného zatemnění duchů a citů se opovrhovaný rozum i v době šílené víry v čarodějnice utíkal do srdcí několika málo šlechtných lidí, aby odtud protestoval proti triumfujícím nerozum. Už »Kladivo čarodějnic«, byť nerado, muselo přiznat, že »někteří se odvažovali tvrdit, že čarodějnictví existovala pouze v bludu lidí, kteří nemožnou poznat příčiny přirozených účinků, vykládají si je čarodějnictvím. Molitor již roku 1489, v hovoru o čarodějnicích pokusech, učinil nesmělý pokus tvrzením, že celé čarodějnictví není než blouznění a domněnka. Ve druhé polovici 16. století veřejně vystoupili proti víře v čarodějnice a proti jejich souzení lékař Weier a duchovní Loos. Neuspěli však a byli nemilosrdně pronásledováni. Také Lercheimerova »Křesťanská úvaha o čarodějnictví« (1593), kde se obzvlášt potírá mínění o obcování s ďáblem, zapadla nepovšimnuta. Proslulý protivník čarodějnického procesu vyvstal v hraběti Friedrichovi von Spee, členu řádu jezuitského »I z Nazaretu může dobro přijít«. Tento opravdu velký a dobrý člověk - narozen v Kaiserwerthu 1591 a zemřel v Trevíru 1635 jako oběť moru, jehož jed coby neúnavný ošetřovatel nemocných vdechoval - tak tedy tento velký a dobrý člověk, který si i jako básník v německých dějinách literatury získal trvalé místo (Trutz Nachtila 1649), r. 1631 vydal svůj slavný polemický spis »Cautio criminalis«, namířený proti čarodějnickému procesu. Jde o dílo opravdu hrdinské lidskosti a zároveň o jeden z nejlepších činů rozumné kritiky, jaký kdy byl vykonán. Spee jako zpovědník připravoval množství čarodějnic k smrti a musel je doprovázet na hranici. Co tehdy viděl a slyšel, způsobilo, že mu už v mladých letech zešedivěly vlasy. Neměl klid. Musel vydat svědectví ve prospěch obětí a proti katům. Napsal knihu, v níž kladl důraz na to, aby vylíčil opatření proti čarodějnicím. Měl v úmyslu dokázat, že naprosto všechny obžalované, i ty nejnevinější, musel přivést na hranici. Důkaz podal v mistrně psychologickém vyličení »Summa des processes in Zauberei-Laster«. (Podstata procesu o čarodějnické neřesti.) Pro první dobu ovšem marně. Tím spíše, že právnícká autorita té doby, Benedikt Karpzow, ve prospěch čarodějnického procesu na váhu položil všechnu svou pošetilou učenost. Teprve vlivem Holanďana Baltazara Beckra, jehož proslulá kniha »De batoverde weereld« (1691) docílila, že rozum v širších vrstvách pomalu doznával uznání, když ne čarodějnický blud, aspoň zuřivost v upalování pozvolna ustávala. Když pak náš veliký osvícenec Kristian Thomasius na rozhraní 17. a 18. století zahájil svůj slavný život, neměl nejmenší zásluhu na tom, že tak energicky potíral víru v čarodějnice. Tisíce a tisíce žen si mohly oddechnout, když následkem Thomasiových úsilí už tak samozřejmě neplatilo, že kdo nevěřil v čarodějnice a v užitečnost jejich upalování, je sám čarodějník.

Obětí i sedmdesátiletá jeptiška

Přesto se činnost strašlivých soudů vlekla ještě dlouho, do 18. století. Poslední hranice tenkrát vzplanula v německé říši, totiž r. 1749 ve Würzburgu. Není to ničím anachronickým (anachronický = proti duchu doby), jak by se snad zdálo. Obětí této justiční vraždy byla sedmdesátiletá jeptiška, Marie Renata Sängarová z Mohanu, narozená v Mnichově a jako 19letá proti své vůli »zaopatřena« v Unterzellském klášteře u Würzburgu. Ve zbožnosti a úctě zestárla a ve svém klášteře dosáhla hodnosti podabatyše, když byl proti ní zahájen nesmyslný proces. Provádění důkazů se opíralo o udání jedné jeptišky, která na smrtelné posteli vyznala nebo prý vyznala, že Marie Renata je čarodějnice. (V sedmém vydání svých »Deutsche Kultur und Sittengeschichte« jsem tento nadčasový proces vylíčil na základě dokumentů - str. 384 a násl.) Celá historie asi měla základ u jedné z oněch pomluv a ve staropanenském mrzoutství, jakých v ženských klášteřích bývá hojně. Ale stačilo to, aby ubohá stařena byla vyšetřována, a soud šťastně zjistil, že již v sedmém roce svého života se odevzdala ďáblu a od té doby provozovala všechny běžné praktiky čarodějnic; zvláště svým klášterním sestrám - ubohé jeptišky patrně trpěly hysterickými křečemi - do těla začarovala demony. Bohužel, vyšetřující komisi, která se skládala ze dvou biskupských radů a dvou jezuitů, se nepodařilo »umluvu s ďáblem« jako důležitý důkaz prokázat. Nicméně stačila »znamení«, aby mohla být obžalována světským soudem a »odsouzena k trestu smrti upálením«. Biskup rozsudek »umínil«, a tak nešťastnice byla »ne« popravena, její mrtvola však spálena. Nad hranicí kázal jezuita páter Gaar. Ve své řeči všechny, kdož nevěří v čarodějnice, označil za ateisty. Ve smyslu středověkého světového názoru měl pravdu; ostatně ubohá stará jeptiška z Unterzelli, ač za poslední »zpopelněnou« označena nebyla, přece byla poslední »čarodějnicí«, soudně v Německu usmrčenou. Ještě r. 1756 byla v bavorském Landshutu nešťastná čtrnáctiletá dívka odsouzena k smrti a s'tata, »protože si zahrávala s ďáblem«.

300 let šílenství pro větší boží slávu (1484 - 1782)

Za zrušení čarodějnických procesů v katolických zemích Německa se děkovalo hlavně císařovně Marii Terezii, která činnost zlořečených soudů energicky omezila. Tu a tam se s následováním rozumné císařovny příliš nespáchalo. Ještě roku 1769 byl všem zemským soudům v kurfiřtském Bavorsku dodán úřední návod (Tento velice pozoruhodný akt sdělil Schnegrad, Zeitschrift f. d. Kulturgesch., 1858, str. 768 a násl.) pro soudce nezkušené v čarodějnických procesech. Jeho duch silně připomínal »Kladivo čarodějnic«. Mezi tím se soudcovskému stolci obsazenému protestanty dostává smutné cti - vynést nad čarodějnicí poslední rozsudek smrti na německé půdě. Šlo o Annu Göldiovou, která byla r. 1782 v Glaru vyšetřována, mučena a přes přátelské napomínání soudní vlády v Zürichu popravena mečem a pohřbena pod šibenicí, protože děcku svého pána do žaludku začarovala hřebíky, špendlíky a kameny. (Zprávu o tomto posledním čarodějnickém procesu v německých zemích, provedeném po vzoru středověkého barbarství a kulturně i mravnostně velice pozoruhodném, podal J. Heer v »Jahrbuch des historischen Vereins d. Kant. Glarus.« (1865) I., 9.-53. Na základě tohoto materiálu jsem vylíčil tuto žalostnou událost, která je uveřejněna v mé knize »Menschliche Tragikomödie« (II., 197. 217.) »Die Hexe von Glarus«. Činnost čarodějnických soudů zanikla. Ne tak předsudek o čarodějnicích, který také v Německu na některých místech ještě straší. Docela jistě i mezi lidmi, kteří by vám měli za zlé, kdybyste je nechtěli řadit mezi »vzdělance«. Víra v čarodějnictví totiž stojí a padá s vírou v ďábla: poslední čarodějnice zemře teprve s ďáblem, tj. nikdy, neboť hloupost trvá věčně.

Historická budova říšského soudního dvora ve Wetzlaru, kde byly souzeny osoby za čarodějnictví

text a foto Eduard Vacek

Obsah časopisu Historická penologie č.3/2004

Věznice Krajského trestního soudu v Hradci Králové	1
Osobnosti české penologie	3
Česká pedagogika Evropě v penitenciární praxi	5
Poválečný gestapismus	6
Tradiční vězeňská práce - draní peří	9
Poznámky speciálního pedagoga	12
Kapitoly z občanské mravouky	12
Ctnost	13
Zneužití Strašnického krematoria totalitní mocí - dokončení	14
Medailónek	15
Pietní shromáždění k uctění památky obětí nacismu	15
Rozhovor s Václavem Hronem	16
Tragédie na Švédských šancích v červnu 1945	19
Pomník na přerovském hřbitově	29
Vězeňské fondy v SOKA	30
Ohlasy	31
Návštěva soudců a soudních úředníků v Památníku Praha Pankrác	31
Odškodnění, soudní spravedlnost a etika	32
Naše recenze	32
Zatím dobrý	32
Čarodějnice a Svatá inkvizice	33
Obsah časopisu Historická penologie	36

Všechna čísla časopisu Historická Penologie jsou k dispozici na internetové adrese:

<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>

Kabinet dokumentace a historie VS ČR
Redaktor: Eduard Vacek, Adresa redakce: Soudní 1672/1a, Praha 4, p.p. 3, 14067, telefon: 261 034 714, e-mail: Evacek@grvs.justice.cz